

Economisch-Statistische Berichten

Rente als bron van inkomsten

★

Prof. Dr. J. Herring

De landbouw in mineur

★

Drs. H. Hoelen

Alcohol en verkeer

★

J. Lemmens

Perspectieven
voor het Belgische bouwbedrijf

★

Drs. R. J. P. van Glinstra Bleeker

Het Finse programma voor economische
politiek op lange termijn

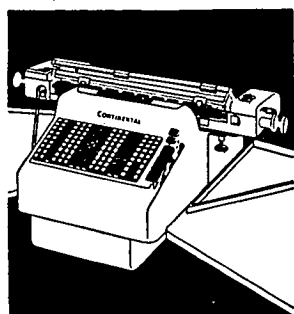
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

41e JAARGANG

No. 2028

WOENSDAG 2 MEI 1956

De moderne boekhoudautomaat
CONTINENTAL Klasse 900

De modernste
ensnelsteboek-
houdautomaat.
In deze klasse
is er een ma-
chine voor ie-
dere admini-
stratie.

- 3 tot 22 tel-
werken
- meer dan 60
automatische
functies.

RUY'S HANDELSVEREENIGING

Amsterdam, Tel. 62611 Groningen, Tel. 22512
Rotterdam, Tel. 117110 Arnhem, Tel. 30446
's-Gravenhage, Tel. 184160 Eindhoven, Tel. 2543
Utrecht, Tel. 12171

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Alblasserdam

*verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het*

*kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.
Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk
nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het
kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.
No. 2026 f. 2,—.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Rente als bron van inkomsten

De mening, dat verreweg het grootste deel van het jaarlijks aan particulieren uitbetaalde rentebedrag wordt opgestreken door een kleine groep rijke lieden, die hun dagen doorbrengen met het hanteren van de coupon-schaar, is, hoewel minder gemeengoed dan voorheen, nog tamelijk verbreid. Dat deze opvatting tegenwoordig aanzienlijk verder van de waarheid is verwijderd dan enkele decennia geleden is, wat de Verenigde Staten betreft, aan het licht gekomen door een uitvoerig onderzoek van het „National Bureau of Economic Research”¹⁾. In de geboekstaafde resultaten daarvan wordt nl. vermeld, dat in 1919 1 pCt. van de bevolking — gerangschikt volgens de grootte van het gezinsinkomen — 37 pCt. van het totale rentebedrag incasseerde en in 1948 nog maar 16 pCt. Voor 5 pCt. der bevolking waren de overeenkomstige percentages resp. 51 en 26. Het rente-inkomen is dus in de loop der jaren min of meer over de inkomensstrekkers uitgesmeerd.

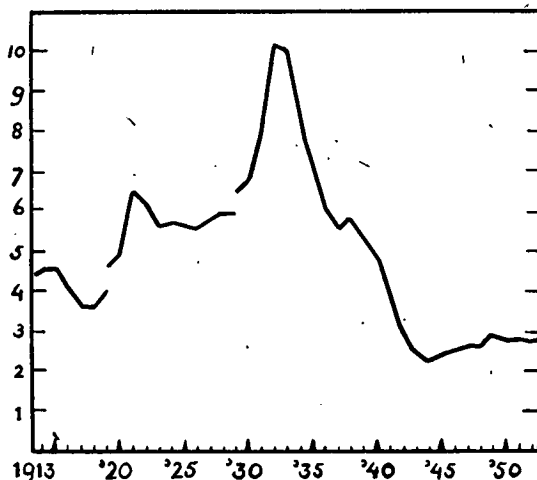
Hoewel de rente de naam heeft een vrij stabiele bron van inkomsten te zijn, vertoonden de bedragen die particulieren²⁾ uit dezen hoofde ontvingen, in de loop der jaren aanzienlijke schommelingen. Tussen 1913 en 1929 groeiden zij aan van \$ 1,4 tot 5,2 mrd. om daarna geleidelijk te dalen tot een dieptepunt van \$ 3,4 mrd. in 1943. Ondanks het feit, dat de openbare en particuliere rentedragende schuld tijdens en na de oorlog aanzienlijk in omvang toenam — in 1943 was zij ruim tweemaal zo groot als in 1929 en in 1953 meer dan driemaal — duurde het tot 1948 voordat de aan particulieren uitbetaalde rente het in 1929 gevestigde record brak.

Opmerkelijk is de sterk afnemende betekenis van de rente als inkomensbestanddeel, een verschijnsel, dat in bovenstaande grafiek tot uitdrukking is gebracht. In de eerste jaren der grote depressie deed, hoewel het absolute

rentebedrag reeds daalde, de drastischer uitdroging der andere bronnen van inkomsten het aandeel van de rente in het particuliere inkomen stijgen tot meer dan 10 pCt. Daarna trad een aanzienlijke daling in tot 2 à 3 pCt., een niveau waaromheen het aandeel der rente zich sedert 1944 heeft bewogen. Het sterkst was de afnemende betekenis van de rente in dit opzicht voor de lieden met hoge inkomens: maakte zij in 1919 voor de meest welvarende 5 pCt. der bevolking nog 10,3 pCt. van het inkomen uit, in 1948 was dit aandeel gedaald tot 3,7 pCt. Voor de overige 95 pCt. der bevolking daalde dit aandeel gedurende dezelfde periode van 2,9 tot 2,2 pCt.

Het teruglopen der ontvangen rentebedragen na 1929 is uiteraard voor een deel het gevolg van de kredietcontractie en het niet nakomen van verplichtingen gedurende de depressiejaren. Belangrijker was nog, dat tussen 1932 en 1946 de rentevoeten en rendementen vrijwel ononderbroken daalden. Het gemiddeld rendement op „Moody's Aaa corporate bonds” bijv. kwam van 5,01 pCt. in 1932 terecht op 2,53 pCt. in 1946 en dat van „Baa bonds” daalde van 9,30 tot 3,05 pCt. Voor miljoenen dollars aan particuliere en overheidsobligaties werden in de tweede helft der dertiger en in de veertiger jaren, hetzij op de vervaldag hetzij daarvóór, afgelost en vervangen door uitgften tegen een lager rentetype. Ten slotte dient de oorzaak voor het hierboven beschreven verschijnsel nog te worden gezocht in de toenemende betekenis van financiële instellingen en institutionele beleggers als obligatiehouders. De rente-ontvangsten van de belangrijkste typen dezer instellingen, die in 1929 ongeveer gelijk waren aan die van particulieren, hadden deze laatste in 1948 met 20 pCt. en in 1953 met 41 pCt. overschreden. De diverse vormen van „institutionalization of investment” hebben tot gevolg gehad, dat veel inkomen, dat voorheen door particulieren direct als rente-inkomen zou zijn ontvangen, thans de vorm aanneemt van verschillende soorten claims op financiële organen en dividend.

Rente-inkomsten als een percentage van het inkomen

¹⁾ „Interest as a Source of Personal Income and Tax Revenue”, door Lawrence H. Seltzer. Verschenen als „Occasional Paper 51” van het „National Bureau of Economic Research, Inc.”.

²⁾ Incl. rente-ontvangsten van „nonprofit institutions”, die het publiek diensten bewijzen.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Rente als bron van inkomsten	399	Aantekening:	
De landbouw in mineur, door Prof. Dr. J. Horring	401	Het jaarverslag 1955 der Nederlandsche Bank, door Drs. J. C. Brezet	411
Alcohol en verkeer, door Drs. H. Hoelen	403	Boekbesprekingen:	
Perspectieven voor het Belgische bouwbedrijf, door J. Lemmens	406	Dr. H. M. H. A. van der Valk: „The economic future of Canada”, bespr. door Drs. H. C. Bijleveld	412
Het Finse programma voor economische politiek op lange termijn, door Drs. R. J. P. van Glinstra Bleeker	408	Dr. K. W. A. Bervoets: „Bonusaandelen en stockdividenden”, bespr. door Drs. C. D. Jongman	413
COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	414
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.			

DE ARTIKELEN VAN DEZE WEEK

Prof. Dr. J. HARRING, De landbouw in mineur.

Aan de hand van cijfers over kosten en opbrengsten bij verschillende groepen landbouwbedrijven voor 1948/49-1954/55, betoogt de schrijver dat de ontwikkeling van de netto-inkomsten in de landbouw zich in een dalende lijn beweegt. Terwijl het gezinsinkomen licht daalt, is de daling van het netto-overschot vooral bij de weidebedrijven en de gemengde bedrijven zeer aanzienlijk. Ook de verhouding tussen opbrengsten en kosten, uitgedrukt per f. 100 kosten is dalende en ligt thans beneden 120:100, welke verhouding tijdens de prijsbeheersing werd nagestreefd. De ongeveer gelijkblijvende totale geldopbrengsten per ha. gaan gepaard met een sterke stijging zowel van de niet-arbeidskosten als van de arbeidskosten. Vergelijking van het beloop van het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking en de loonsom per hoofd, ontleend aan het S.E.R.-rapport, met de ontwikkeling van de gezinsinkomens per ha, toont de volkomen tegengestelde ontwikkeling aan van de financiële resultaten in de landbouw en van het nationale inkomen en de loonsom per hoofd van 1953 af. Hieruit blijkt dat de landbouwers niet gelijk opdelen in de algemene stijging van de welvaart.

Drs. H. HOELEN, Alcohol en verkeer.

In dit artikel wordt het verband tussen het gebruik van alcohol en het aantal verkeersongevallen onderzocht. Vaak wordt gewezen op het hoge alcoholverbruik per hoofd in ons land. Het blijkt echter dat dit lager is dan in de ons omringende landen. Volgens gegevens van het C.B.S. was 75 pCt. van het aantal onherroepelijke veroordelingen terzake van misdrijven volgens de Wegenverkeerswet, wegens rijden onder invloed van alcohol. Dit betekent echter geenszins dat 75 pCt. der verkeersongevallen eveneens aan alcoholverbruik te wijten zou zijn. De percentages voor het aantal ongevallen waarbij de politie, in Nederland en enige andere Westeuropese landen, bij de betrokkenen gebruik van alcohol heeft geconstateerd liggen tussen 0,2 en 2,67 pCt. Schrijver acht het criterium voor het opleggen van een veroordeling onjuist gekozen: i.p.v. schuld aan een ongeluk of kennelijke onbekwaamheid om een motorvoertuig te besturen, neemt men het gebruik van alcohol door de bestuurder c.q. het bloed-alcoholgehalte. Verder blijkt omtrent de invloed van alcohol op het reactievermogen van de bestuurder zeer weinig vast te staan.

J. LEMMENS, Perspectieven voor het Belgische bouwbedrijf.

Van grote betekenis voor de toekomstige bedrijvigheid in het bouwbedrijf zijn: a. De nieuwe voorstelling van de buitengewone begroting. Deze maakt het mogelijk in 1956 de raming te kennen der uitgaven volgens het programma en de eventuele aanpassingen alsmede een volledig overzicht te geven van de toestand der vastleggings- en betalingskredieten. Dit bevordert de afstemming op de conjuncturele situatie van het quantum uit te voeren werken in de bouwsector door de Overheid. Hierdoor wordt de bezetting gestabiliseerd hetgeen indirect de produktiviteit van de bouwnijverheid ten goede komt. b. Het Wegenfonds. Dit is belast met de uitvoering van een volledig wegenbouwprogramma in 15 jaar. Het ontvangt jaarlijks een bedrag van de begroting en wordt verder met leningen gefinancierd. Dit zal leiden tot een vrij stabiele bezetting in de wegen-

bouw. c. De verkorting van de arbeidsduur. Hierover zijn de meningen nog verdeeld. d. De Wereldtentoonstelling van 1958. Voor 1956, 1957 en begin 1958 wordt een zeer zware krachtsinspanning van de bouwnijverheid gevegd, die ongetwijfeld met „full employment” gepaard zal gaan. Tegen 1958 zal men echter klaar moeten staan om zonedig aanvullende objecten voor de bouwnijverheid te zoeken teneinde werkloosheid te vermijden.

Drs. R. J. P. VAN GLINSTRA BLEEKER, Het Finse programma voor economische politiek op lange termijn.

Om spanningen, ontstaan door na-oorlogse inflatoire ontwikkelingen in de Finse economie te verminderen heeft de Finse Planraad in 1951 een stabilisatieprogramma opgesteld, waardoor een soort wapenstilstand tussen de belangengroepen tot stand kwam. Daarna kreeg de Finse Planraad opdracht een gedetailleerd programma voor de economische politiek op lange termijn op te stellen. De vier doelstellingen van het plan zijn in het kort: 1. handhaving van het monetaire evenwicht; 2. instandhouding volledige werkgelegenheid; 3. produktieverhoging en kostenverlaging; 4. rechtvaardige verdeling van het produktieresultaat. Een van de voorstellen behelst loondifferentiatie door een soort werkclassificatie en tariefsystemen. Een ander de maatregelen tot vermindering van de seizoenwerkloosheid. De bosbouw vormt in verband hiermede een compenserende factor, doch is sterk conjunctuurgevoelig. Daarom is tevens een aantal maatregelen tot stabilisering van de inkomensvorming in de bosbouw voorgesteld. Wat betreft de overheidshuishouding en de monetaire politiek wordt o.a. aanbevolen anti-cyclische begrotingspolitiek.

— SOMMAIRE —

Prof. Dr. J. HARRING, L'agriculture en mineur.

L'auteur démontre que le développement des revenus nets dans l'agriculture montre une ligne descendante. Les causes en sont la baisse des prix de plusieurs produits et le grand accroissement des frais. Il ressort d'une comparaison du développement du revenu national par habitant et le développement des revenus familiaux par hectare, que les agriculteurs ne participent pas à l'accroissement général de la conjoncture favorable.

Drs. H. HOELEN, L'alcool et la circulation.

En comparaison avec d'autres pays, la consommation d'alcool est très basse en Hollande. Les pourcentages des cas où la police a constaté que l'intéressé avait consommé de l'alcool, se trouvent entre 0,2 et 2,67.

J. LEMMENS, Perspectives pour le bâtiment en Belgique.

L'auteur traite des principaux facteurs qui influencent ces perspectives. Ce sont: un nouvel établissement du budget extraordinaire par l'Etat; la formation d'une Caisse pour la construction de routes; la question de la durée du travail et l'influence de l'Exposition Universelle de 1958 sur l'activité dans le bâtiment.

Drs. R. J. P. VAN GLINSTRA BLEEKER, Le programme finlandais à longue échéance pour la politique économique.

Dans cet article l'auteur expose les buts du programme finlandais à longue échéance pour la politique économique et les mesures recommandées pour arriver à ces buts.

De landbouw in mineur

Al langer dan een jaar duren in landbouwkringen onverminderd de klachten voort over de minder florissante gang van zaken. De Minister van Landbouw heeft er dit jaar bij de behandeling van zijn begroting in beide Kamers het nodige over te horen gekregen. Slechts weinigen hebben evenwel een concrete voorstelling van het beloop.

Materiaal om zich op de hoogte te stellen is er overigens genoeg, of misschien moet ik zeggen te veel. Er moet reeds zoveel worden gelezen en bijgehouden! Men kan nauwelijks verwachten, dat men zich buiten de kring van direct geïnteresseerden heenworstelt door meer dan 100 pagina's tabellen met cijfers over kosten en opbrengsten van rond 50 groepen landbouwbedrijven. Deze cijfers zijn te vinden in een recente publikatie van het Landbouw-Economisch Instituut ¹⁾.

Om de geplaagde lezer te hulp te komen zal ik een greep uit de gegevens doen, die een duidelijk beeld geven van de ontwikkeling van de netto-inkomsten in de landbouw. Het gaat mij hierbij meer om een juiste weergave van het beloop dan om de representativiteit van het absolute peil.

Voor een goed begrip van de cijfers zij opgemerkt, dat in de genoemde publikatie de begrippen netto-overschot en gezinsinkomen per ha worden gehanteerd. Netto-overschot per ha betekent de opbrengsten minus alle kosten. Onder deze kosten zijn begrepen de pacht (of pachtwaarde) van de boerderij, de rente van het pachterskapitaal en het berekende loon voor handenarbeid van boer en gezinsleden naar maatstaf van de C.A.O.-lonen van landarbeiders. Een vergoeding voor bedrijfsleiding is niet onder de kosten opgenomen. Het berekende loon plus het netto-overschot wordt gezinsinkomen genoemd. Dit gezinsinkomen is waarschijnlijk de beste maatstaf voor de beoordeling van de financiële resultaten van de landbouwbedrijven. Op de grote akkerbouwbedrijven betekent de post berekend loon voor boer en gezinsleden niet zoveel, maar op de weidebedrijven en vooral op de kleinere gemengde zandbedrijven speelt deze loonpost voor eigen arbeid een grote rol.

De gegevens berusten niet op een gemiddelde steekproef van de landbouwbedrijven in Nederland. Zij hebben betrekking op goed geleide bedrijven van behoorlijke bedrijfsgrootte in de betrokken groepen. Voor alle jaren zijn dezelfde groepen bedrijven genomen en wel hiervan het rekenkundig gemiddelde.

De groep akkerbouwbedrijven op de zeelei bevat het gemiddelde van bedrijven uit drie gebieden, t.w. de noordelijke Bouwstreek (30-70 ha) en het Oldambt (40-60 ha) in Groningen en het zuidwestelijk zeeleigebied in Zuid-Holland, Noord-Brabant en Zeeland (20-55 ha). De akkerbouwbedrijven in de Veenkoloniën worden getypeerd door het gemiddelde van een groep uit de oude en een groep uit de nieuwe veenkoloniën, beide in de grootteklasse 17-26 ha.

Voor de weidebedrijven is het gemiddelde van 7 groepen bedrijven genomen, alle in de grootteklasse van 15-25 ha. Deze groepen bedrijven zijn gelegen op klei en veen in de provincies Friesland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland.

Het gemiddelde van de gemengde bedrijven heeft betrekking op 6 groepen bedrijven, alle in de grootteklasse 10-15 ha. Deze zijn gelegen op de zandgronden

in de provincies Friesland, Drente, Overijssel, Gelderland, Limburg en Noord-Brabant.

Gezinsinkomen en netto-overschot in gulden per ha

Jaren	48/49	49/50	50/51	51/52	52/53	53/54	54/55
		Akkerbouwbedrijven op de zeelei					
Gezinsinkomen	264	431	381	559	538	352	280
Netto-overschot	220	396	341	510	482	295	216
		Akkerbouwbedrijven in de Veenkoloniën					
Gezinsinkomen	—	—	567	773	538	297	354
Netto-overschot	—	—	394	578	360	110	161
		Weidebedrijven					
Gezinsinkomen	546	583	447	522	516	556	371
Netto-overschot	321	329	190	244	243	267	11
		Gemengde bedrijven					
Gezinsinkomen	441	556	547	653	644	611	532
Netto-overschot	49	123	65	144	112	91	-68

Het verschil tussen gezinsinkomen en netto-overschot is het berekende loon voor de handenarbeid van de boer en zijn gezinsleden. Dit berekende loon stijgt vrijwel parallel met de stijging van de lonen van de landarbeiders. Dit verklaart, dat vooral op de gemengde bedrijven en de weidebedrijven het netto-overschot sterker daalt dan het gezinsinkomen.

Verhouding kosten en opbrengsten.

Een interessant gegeven is ook nog de verhouding tussen de totale kosten en opbrengsten per ha. In de L.E.I.-publikatie wordt voor elke groep bedrijven en voor elk jaar vermeld hoeveel gulden opbrengst per f. 100 kosten zijn verkregen. Deze gegevens, gemiddeld voor dezelfde groepen bedrijven als in het vorige staatje, geven de volgende uitkomsten.

Gemiddelde opbrengsten per 100 gulden kosten

Jaren	48/49	49/50	50/51	51/52	52/53	53/54	54/55
Zeeleigebieden	126	144	136	147	142	124	115
Veenkoloniën	—	—	135	148	129	109	112
Weidebedrijven	135	131	116	119	119	119	101
Gemengde bedrijven	105	112	105	110	107	106	96

Ook uit deze cijfers blijkt de ontwikkeling en de verschillen in peil tussen de bedrijfstypen onderling. Indien de opbrengsten gelijk zijn aan de kosten betekent dit, dat de boer voor zijn handenarbeid en die van zijn gezinsleden een beloning ontvangt gelijk aan die van de officiële lonen van de landarbeiders.

Interessant is het te weten, dat tijdens de prijsbeheersing gedurende de eerste jaren na de oorlog werd gestreefd naar een landelijk gemiddelde marge van 20 pCt. van de kosten per produkt.

De oorzaken van de teruggang.

Wat is nu de verklaring van deze ontwikkeling? Laten opnieuw de cijfers van dezelfde groepen bedrijven spreken. Hiervoor neem ik voor elke groep bedrijven drie gegevens per ha, nl. de gemiddelde geldopbrengsten, de totale kosten en de totale kosten minus de arbeidskosten voor loonarbeid en eigen arbeid. Om het overzicht te vergemakkelijken zijn deze drie gegevens berekend als indexcijfers.

¹⁾ Bedrijfseconomische Mededelingen No. 20.

Indexcijfers van kosten en opbrengsten per ha.

(Basis 1949/50-1952/53 = 100; Veenkoloniën: basis 1950/51-1952/53 = 100)

Jaren	48/49	49/50	50/51	51/52	52/53	53/54	54/55
Akkerbouwbedrijven op de zeelei							
Totaal opbrengsten	73	89	89	109	112	104	109
Totaal kosten	82	88	94	106	112	119	134
Totaal kosten minus arbeidskosten	79	85	92	106	117	123	135
Akkerbouwbedrijven in de veenkoloniën							
Totaal opbrengsten	—	—	94	108	98	85	93
Totaal kosten	—	—	96	100	104	108	115
Totaal kosten minus arbeidskosten	—	—	93	100	107	112	115
Weidebedrijven							
Totaal opbrengsten	79	92	94	104	110	113	112
Totaal kosten	70	84	98	106	113	114	133
Totaal kosten minus arbeidskosten	64	80	97	106	116	116	136
Gemengde bedrijven							
Totaal opbrengsten	65	80	93	110	117	118	126
Totaal kosten	67	78	96	108	118	122	141
Totaal kosten minus arbeidskosten	58	70	94	111	124	132	153

Een duidelijke daling in de totale geldopbrengsten per ha doet zich alleen op de akkerbouwbedrijven in de veenkoloniën voor, welke hoofdzakelijk wordt veroorzaakt door de prijsdaling van de granen en fabrieks-aardappelen, terwijl ook de vermindering van het aardappelareaal van invloed is.

Op de akkerbouwbedrijven op de zeelei blijven de totale geldopbrengsten vrijwel stabiel, terwijl op de weidebedrijven zelfs enige verhoging en op de zandbedrijven een aanmerkelijke stijging van opbrengsten valt te constateren. En dit ondanks het feit, dat de prijzen in 1954/55 eerder lager dan hoger liggen dan in voorafgaande jaren. Voor de weidebedrijven is de melkprijs doorslaggevend; deze is niet gedaald.

Een beeld van de prijsontwikkeling geven de prijs-indexcijfers van akkerbouwprodukten, veeteeltprodukten en deze samengevat als landbouwprodukten, hoewel deze niet geheel aansluiten op de gegevens van de betrokken groepen bedrijven.

Indexcijfers van de prijzen van landbouwprodukten af bedrijf

(Basis 1949/50-1952/53 = 100)

Jaren	48/49	49/50	50/51	51/52	52/53	53/54	54/55
Akkerbouwprod.	74	85	100	109	107	113	103
Veeteeltprod.	91	89	97	105	107	100	103
Landbouwprod.	87	88	98	106	107	103	103

Bron: C.B.S. (afgerond).

Zoals bekend is de export van onze landbouwprodukten van grote betekenis voor het wel en wee van de landbouw. Het beloop van de uitvoercijfers ziet er op het eerste gezicht niet onbevredigend uit.

Uitvoer van landbouwprodukten F.O.B. in mln. gulden (alleen onbewerkt en bewerkt van Ned. oorsprong)

Kalenderjaren	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Akkerbouwprodukten	338	384	453	433	572	540	527	587
Veeteeltprodukten	363	785	1.070	1.385	1.563	1.523	1.667	1.796
Totaal landbouwprodukten	701	1.169	1.523	1.818	2.135	2.063	2.194	2.383

Bron: C.B.S.

Nadere analyse met behulp van volume-indices brengt evenwel aan het licht, dat de uitvoerprijzen van 1950 af gemiddeld ongeveer op hetzelfde peil zijn gebleven.

De ongeveer gelijkblijvende totale geldopbrengsten per ha in de laatste jaren gaan evenwel gepaard met een sterke stijging van de kosten: De stijging van de niet-arbeidskosten ontloopt de stijging van de arbeidskosten niet veel op de akkerbouwbedrijven. Op de weidebedrijven en gemengde bedrijven is de grotere toeneming van de niet-arbeidskosten hoofdzakelijk veroorzaakt door de vergroting van de aankopen van veevoeder, die ten dele samenhangt met de ongunstige weersomstandigheden in 1954. Dat het niveau van de kosten zoveel minder stijgt op de bedrijven in de veenkoloniën dan op de andere akkerbouwbedrijven hangt voor een belangrijk deel samen met de vermindering van de aardappelverbouw, die met hogere kosten gepaard gaat dan de graanverbouw. Op de uit dezelfde oorzaak voortkomende daling van de opbrengsten werd reeds gewezen.

De landbouw heeft dus in de laatste jaren een sterke kostenstijging ervaren, die gepaard ging met dalende, gelijkblijvende of slechts in geringe mate stijgende opbrengsten. Dit is de oorzaak van de teruggang van de gezinsinkomens en de nog sterkere daling van de netto-overschotten.

De dissonant in de welvaartsfanfare.

Nog duidelijker taal spreken de cijfers, indien men ze plaatst in het kader van het beloop van het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking en de loonsom per hoofd. Deze gegevens zijn bijv. gepubliceerd in de vorm van indexcijfers in tabel 1 van het S.-E.R.-rapport, inzake een onderzoek naar de economische situatie van Nederland. In het S.-E.R.-rapport wordt het gemiddelde van deze gegevens van de jaren 1949 t/m 1952 op 100 gesteld. Uit de gegeven gezinsinkomens per ha zijn ook indexcijfers berekend met zoveel mogelijk dezelfde basis. De indexcijfers van het nationaal inkomen en de loonsom hebben betrekking op het kalenderjaar van het eerstgenoemde jaartal in het volgende staatje.

Indexcijfers van het gezinsinkomen per ha.

(Basis 1949/50-1952/53 = 100; Veenkoloniën: basis 1950/51-1952/53 = 100)

Jaren	48/49	49/50	50/51	51/52	52/53	53/54	54/55
Akkerbouwbedrijven: op de Zeelei in de Veenkoloniën	55	90	80	117	113	74	59
Weidebedrijven	106	112	86	101	100	108	72
Gemengde bedrijven	74	93	91	109	107	102	89
Nationaal inkomen p. hoofd	82	89	97	104	110	116	124
Loonsom per hoofd	86	90	96	105	110	113	125

De procentuele daling van de gezinsinkomens in absolute zin komt niet alleen duidelijk uit, maar tevens de volkomen tegengestelde ontwikkeling van de financiële resultaten in de landbouw en het nationale inkomen en de loonsom per hoofd van 1953 af.

Bij de onderlinge vergelijking van deze indexcijfers van de verschillende groepen landbouwbedrijven moet men niet uit het oog verliezen, dat in de basisperiode de akkerbouwbedrijven op de zeelei, zowel als die in de Veenkoloniën, met belangrijk gunstiger resultaten uit de bus kwamen dan de gemengde bedrijven en de

(Advertentie)

AMSTLEVEN

Levensverzekering

**BUREAU VOOR
PERSONEELVERZEKERING**

weidebedrijven. De staatjes, aangevende de absolute bedragen van het gezinsinkomen en het netto-overschot per ha en de geldopbrengst per f. 100 kosten tonen dit onmiskenbaar aan. Ondanks de sterkere daling van het gezinsinkomen hebben de akkerbouwbedrijven in 1954/55 zelfs nog gunstiger resultaten dan de weide- en gemengde bedrijven, hetgeen blijkt uit de grootte van de netto-overschotten. Het jaar 1954/55 is voor de weidebedrijven abnormaal geweest door een overmaat van kou en regen. De voederaankopen liepen daardoor in doorsnee met rond f. 100 per ha extra omhoog.

In een brede kring heerst de mening, dat de boeren door de Regering danig in de watten worden gelegd. De daling van de financiële uitkomsten bij een vrijwel gelijkblijvende prijspolitiek van de Overheid toont duidelij-

lijk aan, dat hiervan zeker geen sprake is. Er bestaat voor de meeste landbouwprodukten geheel of ten dele een vrije prijsvorming. Voor een aantal belangrijke produkten — hoofdzakelijk de voedergranen en de melk — bestaat er een garantie voor minimumprijzen. Slechts voor enkele produkten is er een vaste prijs, welke een normale winstmarge bevat, nl. tarwe en suikerbieten. Maar behalve een deel van het prijsrisico dragen de boeren het oogst risico volledig.

Wanneer men het beloop van de in dit overzicht gegeven cijfers ziet en wel in het bijzonder in vergelijking met die van het nationale inkomen, zal men zich niet verwonderen, dat de boeren zich verongelikt voelen temidden van de algemene stijging van de welvaart.

*s-Gravenhage.

J. HORRING.

Alcohol en verkeer

Zonder overdrijving kunnen wij aannemen, dat de meeste courantenlezers met ontzetting kennis hebben genomen van het aantal verkeersongevallen al dan niet met dodelijke afloop in Nederland gedurende de laatste jaren. In 1938 hadden 46.664 ongefallen plaats, waarbij 780 personen om het leven kwamen; voor 1954 luiden deze cijfers respectievelijk 100.700 en 1.400. Men moet hierbij natuurlijk wel rekening houden met de toenemende verkeersintensiteit, welke blijkt uit de volgende cijfers.

	1939	1954
aantal personenauto's	99.986	219.411
aantal bromfietsen	nihil	375.892
aantal motorrijwielen	65.804	130.486
bevolking	8.781.273	10.550.737

Toch willen wij dit niet als een alles „verontschuldige-nde” factor beschouwen, omdat mag worden aangenomen, dat in een westerse cultuurstaat toenemende verkeersintensiteit gepaard zal gaan met de nodige maatregelen om de verkeersonveiligheid te bestrijden. Het is in dit opzicht veelzeggend, dat de grote steden ten onzent tot de onveiligste ter wereld worden gerekend.

Natuurlijk vraagt men zich af, welke de oorzaken van deze betreurenswaardige toestand kunnen zijn. Als antwoord vindt men dan allerlei factoren vermeld, zoals: onvoldoende bekendheid met de verkeersregels, roekeloosheid en rijden „onder de invloed”, waarbij de laatste jaren niet alleen de kranten maar ook de autoriteiten de nadruk leggen op laatstgenoemde oorzaak. Dat het in dit opzicht niet bij discussies en vermaningen blijft moge blijken uit een recent Koninklijk Besluit betreffende het verzoek tot verlening van een Drankwetvergunning voor een pand, gelegen aan een verkeersweg in de nabijheid van Vuren. Op dit verzoek werd afwijzend beschikt onder de motivering, dat gebruik van alcoholica door personen die een motorrijtuig moeten besturen onder alle omstandigheden als misbruik dient te worden aangemerkt, terwijl dit verbruik wordt bevorderd door de ligging van vergunnings- en verlofzaken

aan verkeerswegen. Deze beslissing heeft ook in de juridische vakpers instemming gevonden ¹⁾.

Laten wij onmiddellijk voorop stellen, dat ons, voor zoverre wij verkeersongevallen met min of meer ernstige afloop aan alcoholgebruik moeten worden geweten, zeer strenge straffen aanbevelenswaardig voorkomen. Zowel degene, die kennelijk onbekwaam is een voertuig te besturen als hij of zij, die onder de invloed van alcohol daadwerkelijk een ongeval veroorzaakt, verdient o.i. geen clementie. Men kan dit standpunt niet bestrijden met de tegenwerping, dat die strenge straffen toch niet baten; wie aldus redeneert zou ons héle strafrechtelijke systeem moeten verwerpen. Maar wel rijst hier een andere vraag, nl. deze: is de omvang van het probleem „alcohol en verkeer” evenredig met de aandacht die couranten, sprekers en autoriteiten hieraan besteden? Valt het licht van de schijnwerper niet al te eenzijdig op een bepaalde oorzaak en wordt zo het Nederlandse publiek niet een indruk van de stand van zaken gegeven die verre bezijden de waarheid is?

Op verschillende manieren poogt men een kwantitatief verband te suggereren tussen alcoholverbruik en verkeersongevallen, waarbij men dan tevens de gelegenheid te baat pleegt te nemen allerlei opmerkingen over het hoge alcoholgebruik ten onzent te ventileren.

Teneinde onze lezers volledig in te lichten laten wij nu een aantal vergelijkende cijfers volgen over het verbruik van alcoholische dranken in Nederland en in het buitenland. In deze tabel staat op de regel „totaal” vermeld: het totale verbruik aan alcohol in liters 50 pCt. Tot 1937 zijn, ter herrekening der hoeveelheid alcohol in de verschillende dranken tot liters alcohol 50 pCt. de volgende percentages gebruikt: gedistilleerd: 50 pCt.; wijn: Duitsland en Zwitserland: 10 pCt., Engeland: 15 pCt., overige landen 12 pCt.; bier: Nederland: 3,2 pCt., Denemarken: 3 pCt., Italië, België en Duitsland: 4 pCt., Zwitserland: 4,6 pCt., Frankrijk: 5 pCt., Engeland 6 pCt. Na de tweede wereldoorlog zijn de volgende per-

¹⁾ Zie het artikel van de heer A. J. de Bruyn: „Begin van Vuren de Victorie?” in het Nederlands Juristenblad van 11 februari 1956, blz. 128 e.v.

centages gebruikt: gedistilleerd: 50 pCt.; bier: Engeland: 6 pCt., Nederland: 4,5 pCt., overige landen: 4 pCt.; wijn: 12 pCt.

Verbruik van alcoholica en totaal alcoholverbruik in liters 50 pCt. in Nederland en in het buitenland per hoofd der bevolking a)

TABEL I.

	1900/04	1935/37	1953 b)
Nederland c)			
bier	41,86	14,47	12,70
gedistilleerd d)	7,97	1,53	2,15
wijn	1,67	0,98	0,68
totaal	11,04	2,70	3,45
Frankrijk			
bier	27,74	27,87	19,60
gedistilleerd	7,45	4,66	4,00
wijn	144,60	166,46	120,00
totaal	44,92	28,10	33,97
Italië			
bier	0,75	0,96	3,40
gedistilleerd	1,28	0,40	1,60
wijn	117,60	85,15	88,50
totaal	29,56	20,92	23,11
België			
bier	217,60	166,33	117,70
gedistilleerd	7,73	1,19	1,36
wijn	4,62	4,32	6,36
totaal	26,24	15,54	12,31
Zwitserland			
bier	63,60	52,42	48,30
gedistilleerd	4,13	—	3,00
wijn	74,80	44,90	33,00
totaal	12,09	—	14,86
Engeland			
bier	137,73	60,94	80,40
gedistilleerd	4,74	1,27	1,00
wijn	1,56	1,47	1,20
totaal	10,87	4,51	10,95
Denemarken			
bier	97,00	56,18	68,20
gedistilleerd	13,60	0,87	1,10
wijn	1,60	2,15	2,60
totaal	9,90	2,48	7,16
Duitsland			
bier	112,92	60,61	57,50
gedistilleerd	8,28	2,13	1,10
wijn	6,44	6,80	7,70
totaal	9,30	8,61	7,55

a) Zie hiervoor ook: C.B.S.: Statistisch Zakboek 1938, Afd. B., tabel 6, blz. 50.

b) De cijfers na de oorlog werden door mij ontleend aan het C.B.S.: Maandstatistiek van de binnenlandse handel, het verbruik en de prijzen, en de buitenlandse vakpers: Het C.B.S. put de gegevens weer uit de Statistische Jaarboeken voor de verschillende landen.

c) De cijfers voor 1955 luiden: bier: 16,0; gedistilleerd: 2,33.

d) De verbruikscijfers voor gedistilleerd luiden reeds in liters 50 pCt.

Wij zien uit bovenstaande cijfers, welke ook door het Internationaal Bureau tegen het Alcoholisme te Lausanne als de juiste zijn erkend, dat Nederland tot de matigste landen kan worden gerekend, hetgeen nog beter tot uiting zou komen indien wij in tabel I ook gegevens over landen zoals: Noorwegen, Zweden, Spanje, Tsjechoslowakije, Oostenrijk, Hongarije, Griekenland, Polen, Rusland, Luxemburg; de Verenigde Staten, Canada, Mexico en Australië zouden hebben opgenomen. Wij hebben dit nagelaten, omdat de desbetreffende cijfers lacunes vertonen, doch uit de ons wel bekende gegevens valt reeds een veel hoger alcoholverbruik af te leiden dan ten onzent. Wij kunnen bijv. nog de volgende verbruikscijfers noemen: Verenigde Staten 1954 bier: 60,6 liter; Canada 1953 bier: 63,2 liter; Australië 1954 bier: 94 liter.

Wij zijn op het vraagstuk van het hoofdelijk verbruik vrij diep ingegaan, omdat het heden ten dage mode is geworden de publieke opinie te verontrusten met allerlei wonderlijke cijfers van eigen fabrikaat, zoals bijv. de totale gedistilleerdmet, uitgedrukt in glaasjes van 3½ cl, welke glaasjes dan weer op een rij worden gezet van enige kilometers lang. De veelvuldige klachten over elkaar tegensprekende cijfers moeten dan ook hoofdzakelijk worden geweten aan dergelijke vreemdsoortige rekenoefeningen. Indien men zich baseert op de door het C.B.S. en buitenlandse Statistische Jaarboeken gepubliceerde gegevens behoeft van verwarring en misverstand geen sprake meer te zijn. Verwarring wordt even-

eens gesticht door accijncijfers te gebruiken als criterium voor het verbruik; deze cijfers veranderen met wijzigingen der accijnstarieven en bovendien zeggen totale geldbedragen ons natuurlijk niets over het hoofdelijk verbruik in liters. Een bron van veel misverstand vormt ook de herrekening der gegevens tot verbruikscijfers per hoofd der mannelijke en/of meerderjarige bevolking. Hier rijst het gevaar, dat ondeskundigen volkomen ontoelaatbare vergelijkingen gaan treffen. Ten slotte willen wij nog waarschuwen tegen opmerkingen, dat het verbruik van alcoholica door minderjarigen, vrouwen, gezeten burgers of in bepaalde streken of steden toeneemt. Er zij hier nadrukkelijk op gewezen, dat wij van dit alles nagenoeg niets weten. In sommige grote steden zoals bijv. Amsterdam publiceert het plaatselijke statistische bureau alleen een verbruikscijfer van gedistilleerd per hoofd der bevolking.

Thans zullen wij het verband tussen alcoholverbruik en verkeersongevallen eens nader onder de loupenemen. Volgens de „Mededelingen” van het C.B.S., april 1955, no. 3.207 bedroeg het aantal onherroepelijke veroordelingen ter zake van misdrijven volgens de Wegenverkeerswet (art. 26, 30 lid 1, 32, 36 lid 1 en 2, 37, 10 en 14) 6.425, waarvan 4.791, d.w.z. 75 pCt., wegens rijden onder invloed van alcohol (art. 26). Nu is ons reeds herhaalde malen gebleken, dat niet-ingewijden op statistisch gebied te goeder maar ook wel te kwader trouw een tendentieuze voorstelling van zaken geven, welke op onverdachte C.B.S.-publicaties heet te berusten. Men doet het nl. voorkomen alsof de veroordelingen wegens rijden onder de invloed tevens zouden impliceren, dat 75 pCt. der verkeersongevallen eveneens aan alcoholverbruik in een of andere vorm zou zijn te wijten. Men vatte dit niet op als een bedekt verwijt aan het adres van het C.B.S., integendeel, de „Mededelingen” spreken o.i. een volkomen duidelijke taal. Er hebben echter bij vele mensen, ook vermoedelijk onder invloed van allerlei krantenberichten, reportages en radio-uitzendingen enige hardnekkige misverstanden post gevat omtrent het verband tussen alcoholverbruik en verkeersongevallen. Wat wil toch het geval? De gegevens betreffende het verband tussen alcoholverbruik en verkeersongevallen zijn schaars, maar in elk geval kunnen wij al meteen vaststellen, dat het aantal veroordelingen wegens rijden onder de invloed geen betrekking heeft op verkeersongevallen maar op... rijden onder de invloed. Over cijfers aangaande het causaal verband tussen alcoholverbruik en verkeersongevallen ten onzent beschikt zelfs het C.B.S. niet. Wel publiceren het Gemeentelijk Bureau van Statistiek te Amsterdam en het Hoofdbureau van Politie te 's-Gravenhage gegevens over het aantal ongevallen, waarbij de politie bij de betrokkenen gebruik van alcohol heeft geconstateerd. Voor Amsterdam was dit in 1954 het geval bij 252 oftewel 1,5 pCt.²⁾ van de 16.553 ongelukken; te 's-Gravenhage bedroeg dit percentage 0,2 (22 op de 10.917 ongevallen).

Hierbij moeten wij dan nog onmiddellijk aantekenen, dat de constatering van alcoholverbruik bij één of meer der betrokkenen nog niet betekent, dat dit alcoholverbruik ook de oorzaak van het ongeluk was; juist de nuchtere partij kan wegens roekeloos rijden de schuldige zijn. En zelfs al is de alcoholverbruiker de schuldige, ook dan nog behoeft het alcoholverbruik niet de oorzaak te zijn geweest; de man kan wel van nature roekeloos of achteloos zijn (gebruik van alcoholica kan deze aangeboren roekeloosheid natuurlijk wel stimuleren). Voorts

²⁾ Supplement Kwartaalbericht juli-december 1954, blz. 5.

geven de beschikbare cijfers geen enkel uitsluitend omtrent het aantal doden en gekwetsten ten gevolge van ongelukken, waarbij alcoholverbruik de oorzaak was, of althans bij de betrokkene werd geconstateerd. Ten slotte wordt in de verkeersongevallenstatistiek ten aanzien van het alcoholverbruik niet onderscheiden tussen gedistilleerd, wijn en bier. Wij zouden hier nog kunnen opmerken, dat het bierverbruik, in ons land toch al aan de lage kant, juist in het westen, het gebied der grote steden met intensief verkeer nog onder het landsgemiddelde ligt (Amsterdam 1955: 12,4 liter; 's-Gravenhage: 13,2 liter).

De lage cijfers betreffende het (toch nog dubieuze) verband tussen alcoholverbruik en verkeersongevallen voor Amsterdam en 's-Gravenhage zijn in overeenstemming met de buitenlandse: Frankrijk: 1954: 2,67 pCt.; Kopenhagen: 1950: 1 pCt. (volgens de „verkeerscommissaris"); Londen: 1954: 0,2 pCt. (volgens de statistische afdeling van Scotland Yard). Gezien het grote aantal veroordelingen wegens rijden onder de invloed ten onzent en het geringe aantal ongevallen, waarbij verbruik van alcoholica is betrokken, zou men juist de stelling kunnen plegen, dat alcoholverbruik kennelijk zeer weinig invloed op het geschieden van ongevallen heeft. Natuurlijk valt ook het geringe aantal door alcoholverbruik veroorzaakte ongevallen nog diep te betrouwen en moet dit zo mogelijk tot nihil worden teruggebracht. Of men zich echter in dit opzicht met de huidige maatregelen wel op het juiste pad bevindt vraagt menigeen zich op het ogenblik met bezorgdheid af.

Tot criterium voor de strafbaarheid is nl. niet gekozen: schuld aan een ongeluk of kennelijke onbekwaamheid om een motorvoertuig te besturen, doch het gebruik van alcohol door de bestuurder c.q. het bloedalcoholgehalte, te bepalen door de bloedproef. Nu kan men betogen dat uitsluitend repressief optreden — zoals strenge bestraffing van een bedronken schuldige aan een ongeval — weinig bevrediging geeft, omdat aldus nodeloos menselijke levens teloor gaan of in gevaar worden gebracht. Hier tegen valt weinig in te brengen en preventieve actie tegen kennelijk onbekwame bestuurders moet men dan ook toejuichen. Anders wordt het evenwel wanneer de preventieve maatregel zover gaat als het aanhouden zonder meer van bestuurders bij wie de politie een alcoholgeur meent te bespeuren. De daadwerkelijke bekwaamheid der delinquenten speelt in dergelijke gevallen geen rol meer; men wordt eenvoudig onbekwaam geacht wegens het verspreiden van een alcoholgeur, c.q. een bloedalcoholgehalte van $1\frac{1}{2}$ pro mille.

Tegen deze methode vallen o.i. ernstige bedenkingen te opperen. Nog afgezien van de twistpunten of het nemen van de bloedproef zonder toestemming van de delinquent geoorloofd is en of het resultaat als wettig bewijsmiddel kan worden beschouwd, moeten wij vaststellen, dat dit resultaat een maatstaf van zeer twijfelachtig gehalte biedt. De invloed van de alcohol op het reactievermogen is nl. afhankelijk van de gehele psychofysische gesteldheid, de tijdelijke dispositie op een bepaalde dag etc. Is men gewend aan het drinken van alcoholica dan is de invloed op de handelingsbekwaamheid juist geringer. Hoe weinig er omtrent de invloed van alcohol op het reactievermogen van de bestuurder met stelligheid vaststaat blijkt wel uit een proef onlangs te München genomen met enige leden der rechterlijke macht; twee officieren van justitie reden nl. na het gebruik van alcoholica juist beter. Men bedenke ook eens, dat er eigenlijk evenveel reden bestaat om op te treden tegen het

röken door bestuurders van motorrijtuigen. Het opsteken van een sigaret betekent nl. dat hun aandacht even wordt afgeleid; bovendien kan de chauffeur tijdens het rijden schilfertjes gloeiende as in de ogen krijgen en een iegelijk die dit wel eens is overkomen weet, dat men dan ten minste enige seconden volkomen de kluts kwijt is. Men kan trouwens nog veel verder gaan en de chauffeur verbieden tijdens het rijden met anderen te praten; naar alle waarschijnlijkheid zou men hiermede een heel wat belangrijker oorzaak van ongevallen hebben uitgeschakeld dan het verbruik van alcoholica is. Hieruit moge blijken dat men op de eenmaal ingeslagen weg steeds verder kan gaan.

De voornaamste oorzaken van verkeersongevallen ten onzent kunnen we rubriceren in twee groepen: de objectieve en de subjective factoren. In de eerste plaats hebben wij in Nederland te doen met een zeer gemengd verkeer: trams, trucks, auto's, motorfietsen, scooters, bromfietsen, bakfietsen, gewone fietsen, wagens met paardentraction en handkarren bewegen zich met sterk uiteenlopende snelheden over de openbare weg voort. Hiernevens staat als subjectieve factor de hoogst bedenkelijke mentaliteit, welke vele Nederlanders in het maatschappelijk verkeer — en niet alleen op de weg — demonstreren en waaruit als meer directe oorzaken voortvloeien: roekeloosheid, geen voorrang verlenen, op onjuiste wijze passeren, „snijden", etc.

Op het stuk der individuele vrijheid ziet men ten onzent helaas allerlei excessen, die begrijpelijkerwijs als reactie weer excessen van tegenovergestelde aard oproepen. Nu betogen sommige voorstanders der door ons gewraakte maatregelen, dat de bestrijders van alcoholgebruik bij snelverkeer ook wel weten, dat er andere (veel belangrijker) oorzaken voor de toeneming der verkeersongevallen bestaan. Deze oorzaken zouden echter reeds algemeen bekend zijn en hun eventuele niet-vermelding zou geenszins negering van hun belangrijkheid impliceren; bovendien vereist elke krachtige actie specialisatie. Dit laatste zij gaarne toegegeven, doch deze specialisatie wettigt nog niet de methode, toegepast door geheelonthouders en overgenomen door anderen, om het te doen voorkomen, of het alcoholverbruik de belangrijkste oorzaak is van verkeersongevallen in plaats van een der onbelangrijkste, althans volgens de beschikbare gegevens. Juist bij een probleem met vele facetten moet bewustzijnsvernaauwing geen rol gaan spelen.

Het zij hier overigens nogmaals vastgesteld: de toeneming van het aantal verkeersongevallen zal wel nagenoeg iedereen verontrusten en voor zoverre alcoholgebruik de aanwijsbare oorzaak is, zullen ook belanghebbenden bij de alcoholica-omzet dit zowel uit menselijk als uit zakelijk oogpunt diep betreuren. Wij menen echter dat men zich met de huidige propaganda en maatregelen van overheidswege niet op de goede weg bevindt. Inzonderheid zouden wij erop willen wijzen, dat tot nog toe van positieve maatregelen teneinde het chaotische verkeer te ordenen, nog weinig of niets valt te bespeuren. Er valt hier te denken aan (weder-) invoering van de maximum-snelheid voor motorrijtuigen in de bebouwde kom, beschermde oversteekplaatsen, aanstelling van een speciale verkeerspolitie, verkeersonderwijs op de scholen, hoge geldboetes voor overtreders, etc. Van dergelijke maatregelen verwachten wij meer heil dan van een eenzijdig optreden tegen chauffeurs, die zich aan alcoholverbruik bezondigd zonder overigens een ongeval te hebben veroorzaakt, of van min of meer kinderachtige acties zoals zgn. „veilig verkeersweken".

Perspectieven voor het Belgische bouwbedrijf

Het voorbije jaar kende enkele zeer belangrijke gebeurtenissen die op de toekomstige evolutie in de bouw-industrie een doorslaggevende invloed zouden kunnen uitoefenen. Onder deze evenementen kunnen gerangschikt worden: de nieuwe voorstelling van de buitengewone begroting, de oprichting van het Wegenfonds, de syndicale eis voor verkorting van de arbeidsduur en de voorbereiding van de Wereldtentoonstelling 1958.

Nieuwe voorstelling van de buitengewone begroting.

Een eerste zeer belangrijk en trouwens zeer verheugend feit was de nieuwe voorstelling van de buitengewone begroting welke voor 1956 aan het Parlement werd voorgelegd. Tot in 1955 beperkte men er zich toe, in de buitengewone begrotingen, de betalingskredieten en, daarnaast, sommige vastleggingskredieten te vermelden. Die documenten verstrekten daarentegen geen algemeen overzicht van de financiële toestand voor ieder van de ondernomen werken. De nieuwe vorm, waarin de begroting voor 1956 werd opgemaakt, berust inzonderheid op enkele beginselen waarvan de voornaamste zijn:

1. uitwerking en publikatie van een algemeen en blijvend programma van de investeringen;
2. goedkeuring door het Parlement van de vastleggingskredieten zowel als van de betalingskredieten;
3. in acht nemen van de regel van de begrotingsannaliteit door de jaarlijkse goedkeuring van de vastleggingskredieten en van de betalingskredieten;
4. mogelijkheid tot overdracht, bij Koninklijk Besluit, van het op het einde van het jaar niet aangewende gedeelte van de vastleggings- en betalingskredieten.

In haar nieuwe vorm maakt de buitengewone begroting het mogelijk in 1956 de raming te kennen der uitgaven volgens het programma en de eventuele aanpassingen alsmede een volledig overzicht van de toestand der vastleggings- en betalingskredieten. De buitengewone begroting voor 1956 vermeldt voor elk bouwwerk de oorspronkelijke raming van de totale uitgave en tevens het eventueel naderhand aangepaste bedrag. Die gegevens worden slechts bij wijze van voorlichting verstrekt en het Parlement behoeft zich dan ook niet over het programma uit te spreken. Het betreft hier slechts een eerste stap in de goede richting. In de inleidende nota wordt er de nadruk op gelegd dat het opmaken van een algemeen en vast programma voor de investeringen één der hoofddoel-einden is die door de Regering worden nagestreefd.

Het wetsontwerp betreffende de begroting bepaalt eveneens, in artikel 4, dat de Koning, binnen de perken van de voor 1956 voorziene vastleggings- en betalingskredieten, het bedrag vaststelt dat op het dienstjaar 1957 moet worden overgedragen als zijnde noodzakelijk voor de verwezenlijking van het doel waarvoor het krediet werd verleend. In feite zal het overdragen, al geschiedt het dan niet automatisch, toch op een zeer eenvoudige wijze kunnen worden gedaan.

Laten wij er eveneens op wijzen dat in de inleidende nota wordt verklaard, dat de Regering zich tot doel heeft gesteld een algemeen en vast programma voor de investeringen uit te werken terwijl anderzijds wordt gezegd dat aan het mechanisme van de gewone begroting, zoals dit vroeger werd opgevat, naast andere gebreken ook „moeilijkheden in de vaststelling en de uitvoering van

een conjunctuurpolitiek van openbare werken” verbonden waren. Hieruit mag wel worden afgeleid dat men het uitwerken van een conjunctuurbegroting op het oog heeft al is het op lange termijn.

Het eigenlijke belang van deze financiële „omwenteling” ligt vooral in het feit dat hierbij in het bouwbedrijf de hoop is ontstaan eindelijk een effectieve politiek te zien voeren die de stabiliteit van het volume der openbare werken zou bevorderen. Om de draagwijdte van deze maatregelen te begrijpen moet men twee aspecten van de financiering der openbare werken indachtig zijn zoals deze tot hertoe gebeurde. Enerzijds had de bouw-nijverheid steeds af te rekenen met een zeer groot gebrek aan stabiliteit wat het haar jaarlijks toevertrouwde volume van werken betreft. Deze overdreven onbestendigheid brengt nadelen met zich:

1. de ondernemingen, die zich op een gegeven ogenblik moeten uitrusten om het hoofd te bieden aan een abnormaal hoog volume van behoeften, lopen gevaar overuitgerust te zijn, wanneer de toestand opnieuw normaal wordt, en; a fortiori, wanneer het volume der werken een belangrijke vermindering ondergaat. Aangezien de afschrijvingen op een kleiner volume van werken zullen moeten worden gedaan, zullen zij de kosten der werken ongunstig beïnvloeden. Daar anderzijds het geïnvesteerd kapitaal eveneens op een kleiner volume zal moeten worden vergoed zal zulks de verhoging van het percentage voor financiële kosten noodzakelijk maken;
2. deze onbestendigheid veroorzaakt eveneens de werkloosheid der arbeidskrachten. Zulks is echter des te ernstiger daar de arbeiders van het bouwbedrijf reeds benadeeld worden door de seizoenwerkloosheid. Hieruit volgt een weigerige houding der arbeidskrachten ten opzichte van dit beroep en, bijgevolg, een vermindering van specialisatie en van produktiviteit tezamen met een stijging van de kostprijs, die de concurrentie op de vreemde markten bemoeilijkt.

Een grote stabiliteit zou daarentegen tot gevolg hebben:

1. de ontwikkeling van doeltreffender uitgeruste stabiele ondernemingen;
2. de aanmoediging van het wetenschappelijk en technisch onderzoekswerk;
3. de verlaging van de bouwkosten ingevolge een vermindering van de algemene onkosten en een verbetering van de methoden;
4. een stabiliserende invloed der bouwindustrie op 's lands bedrijfsleven.

Men mag zeker tot op heden niet verklaren, dat de gewenste stabiliteit bereikt werd noch dat de middelen om haar te bewerkstelligen thans voorhanden zouden zijn. Doch reeds zolang trachten de bouwondernemingen naar een dergelijke oplossing dat elke stap in de goede richting hun algehele goedkeuring wegdraagt.

Anderzijds stuit de bouwindustrie op de van kracht zijnde budgetaire principes en bijzonder op de regel der éénjarigheid van de begroting, volgens welke de door het Parlement gestemde kredieten slechts voor één jaar geldig zijn. Alleen de delen van de op de begroting inge-

schreven bedragen die, bij de afsluiting van een dienstjaar, bezwaard zijn met rechten ten gunste van schuldeisers van de Staat voor toegewezen of in uitvoering zijnde werken, kunnen naar het volgend dienstjaar worden overgedragen. Deze éénjarigheid staat vooreerst de uitvoering van een programma van werken op lange termijn in de weg. Zij heeft tot gevolg dat het principe zelf van sommige werken elk jaar opnieuw ter sprake moet worden gebracht, dan wanneer dit reeds het voorwerp uitgemaakt heeft van besprekingen, van stemmingen en zelfs van een begin van uitvoering.

Dit principe der éénjarigheid is de oorzaak van de praktijk om op het einde van het jaar aanbestedingen in massa uit te schrijven, daar de administratie, liever dan haar kredieten te laten vervallen, zich haast hen vóór 31 december aan te wenden. Het veroorzaakt het gebrek aan continuïteit in de financiering van de werken, daar de voor deze laatste bestemde kredieten haast de enige zijn die, in een crisisperiode, voor een massale inkrimping vatbaar zijn. Door het vergemakkelijken van de overdracht werd dit euvel grotendeels verholpen. Nu zal de praktijk in de eerstvolgende jaren moeten uitwijzen of het nieuwe systeem aan de verwachtingen beantwoordt.

Het Wegenfonds.

Een tweede belangrijke gebeurtenis werd de oprichting van het Wegenfonds 1955 - 1969 bij de wet van 9 augustus 1955. Dit Wegenfonds is belast met het uitvoeren van een volledig programma inzake wegenwerken, dat fr. 30 mrd. zal kosten. Die uitvoering loopt over 15 jaar en zal mogelijk zijn dank zij de opbrengst der leningen welke door het Fonds zelf zullen uitgeschreven worden en dank zij het bedrag der jaarlijkse dotatie welke zal ingeschreven worden op de buitengewone begroting. Het programma omvat: 1. werken tot aanleg van de autowegen, 60 pCt. of fr. 18 mrd.; 2. verbetering en modernisering van de rijkswegen, 40 pCt. of fr. 12 mrd.

Hier ook kan het bouwbedrijf zich slechts verheugen in een wettelijke beschikking die een sector onafhankelijk maakt van de begrotingsannualiteit door aan zijn financiering en zijn programma een zekere stabiliteit te waarborgen. Ook ware het onverantwoord niet met voldoening te onderlijnen dat de verwezenlijking van de vooropgezette plannen voor de komende jaren een volume van wegenwerken vertegenwoordigt dat heel wat groter is dan dat van de tijdens de jongste jaren uitgevoerde werken.

Toch werd er door bevoegde kringen op gewezen dat een politiek welke een zeer belangrijk programma inzake wegenwerken zou willen doen uitvoeren in de drie eerstvolgende jaren, om daarna het tempo gevoelig te doen dalen, ernstige bezwaren zou kunnen meebrengen voor de bouwindustrie en voor de Staat. Een dergelijke toestand zou uiteindelijk de kosten der werken alleen maar in ongunstige zin beïnvloeden.

Wegens de enorme behoeften die op het gebied van de wegeaanleg blijven bestaan, kan het voor de drie eerstvolgende jaren aangenomen tempo gedurende een vrij lange periode aangehouden worden. Dit standpunt wordt trouwens door de Minister van Openbare Werken en van Wederopbouw en door de leiding van het Wegenfonds gedeeld. Op een door de Bedrijfsraad voor het Bouwbedrijf uitgebracht advies reageerde inderdaad de Directeur-Generaal van het Wegenfonds met de verklaring dat, na een aanvangsperiode die essentieel afge-

stemd zal zijn op de bouw van de nieuwe autoweg Antwerpen - Luik en op de werken tot voorbereiding van de Tentoonstelling 1958, men nu reeds voorziet dat er tijdens de jaren na 1958 werken zullen worden uitgevoerd voor een minimumbedrag van twee miljard frank per jaar. In die omstandigheden mag men redelijkerwijze verwachten dat de wegenwerken met een bevredigende regelmatigheid zullen worden voortgezet.

De verkorting van de arbeidsduur.

Op het sociale plan werd in België in de loop van 1955 de eis voor verkorting van de arbeidsduur (vijfdagenweek - 45 urenweek) voor de ganse economie gesteld. Het past hier niet over het verloop van de onderhandelingen welke, door de arbeidersnemers en arbeidgevers werden gevoerd uit te weiden noch over de uiteindelijke tussenkomst der Regering die tot een principieel akkoord leidde op 28 oktober 1955.

Ook voor de bouwnijverheid werd dit probleem opgeworpen. De procedure die door het driedelig akkoord werd vastgelegd voorziet dat de besprekingen in de onderscheiden bedrijfstakken in het bevoegd Paritair Comité zullen worden gevoerd. Ingeval er geen akkoord wordt bereikt zal een centrale paritaire raad de zaak in handen nemen en voor onderzoek overmaken aan neutrale experts. Op basis van het verslag door deze laatsten opgesteld zal dan de centrale paritaire raad een advies uitbrengen. Het Paritair Comité voor het Bouwbedrijf was op 15 april nog niet tot een oplossing gekomen en van arbeiderszijde werd reeds enkele tijd geleden verklaard dat zij naar andere middelen zouden grijpen om voldoening te krijgen zo deze hun niet gegeven was binnen afzienbare tijd.

Het verzet vanwege de patroons in de bouwnijverheid steunt onder andere op volgende argumenten. Zij menen dat het thans niet aangewezen is in hun tak de vijfdagenweek in te voeren omdat er reeds wegens regen en vorst zoveel werkdagen verloren gaan dat er in het slechte seizoen heel wat weken geen 45 uren bedragen. Zij onderlijnen ook dat de bouwnijverheid wegens de aard zelf van haar activiteit steeds een zeer groot aantal werkrachten zal blijven tewerkstellen in verhouding met de andere sectoren. De kortere arbeidsduur zal dan ook de bouwkosten merkkelijk verhogen waaruit een vermindering van de totale omvang der werken zou volgen ten nadele van de economische uitrusting en van de huisvesting. De patroons vrezen eveneens dat het verlenen van meer vrije tijd aan de arbeiders een uitbreiding van het sluiwerk tot gevolg zal hebben. Ten slotte wijzen zij op de thans reeds waar te nemen schaarste aan geschoolde arbeidskrachten die waarschijnlijk nog zal toenemen naargelang de omvang van de werken in verband met de Tentoonstelling van 1958 zal toenemen.

Hierop antwoorden de syndicale organisaties dat de reeds verworven sociale vooruitgang slechts bereikt werd in perioden van hoogconjunctuur en dat zij dan ook van de huidige gunstige toestand willen gebruik maken om hun eisen te zien inwilligen. Zij verwerpen het argument van het gevreesde tekort aan arbeidskrachten met er op te wijzen dat het te grote volume van werken dat thans in het vooruitzicht wordt gesteld over een langere periode had moeten worden verdeeld. Zij menen dat door meer coördinatie en evenwicht in de programma's voor de bouwnijverheid nadelige schommelingen zouden worden uitgeschakeld.

De komende weken zullen uitwijzen in welke richting

de oplossing zal worden gevonden. Deze oplossing is trouwens in het vooruitzicht en er zal dan een zekere tijd nodig zijn om met voldoende objectiviteit de eventuele gevolgen ervan te bepalen.

De Wereldtentoonstelling 1958.

In de loop van het voorbije jaar kregen de ontwerpen in verband met de in 1958 te Brussel in te richten Wereldtentoonstelling meer en meer vorm. Het spreekt vanzelf dat de voorbereiding van een dergelijke manifestatie enerzijds eist dat een reeks werken zou worden uitgevoerd voor de tentoonstelling zelf met het bouwen van paviljoenen, het aanpassen van de rechtstreekse toegangswegen, de beplantingen, enz. en anderzijds, voor de aanpassing van de uitrusting van het land door het uitvoeren van een reeks openbare werken die vooral nodig zijn op gebied van de verkeerswegen en van het hotelwezen.

Al zijn de ontwerpen nog niet definitief uitgewerkt en al is het principe van de uitvoering van bepaalde werken nog niet onvoorwaardelijk aanvaard, hiervoor zullen toch financiële middelen geleverd worden alsmede een groot volume van arbeidskrachten en bouwmaterialen. Daarbij mag niet uit het oog worden verloren dat deze werken dienen ingeschakeld te worden in het geheel der private en openbare werken die aan permanente behoeften voldoen. De vraag stelt zich nochtans of de nationale economie niet zal worden blootgesteld aan spanningsgevaars of aan een inflatoire druk en ook of men tegen 1958 met de voorziene werken zal klaarkomen. Het spreekt vanzelf dat men soms wel heeft opgemerkt dat aan het actueel programma van openbare werken een grotere spreiding had moeten worden gegeven en men vreest dat het te hoge tempo dat aan de bouwnijverheid zal worden opgelegd in de drie eerstkomende jaren later nadelige gevolgen met zich zal brengen.

Het grote vraagstuk schijnt nochtans dat der arbeidskrachten te zijn. In de jongste vijf jaren is het aantal

bouwwakarbeiders met meer dan 40.000 gestegen. Nochtans klaagt het bouwbedrijf bestendig over een gebrek aan gespecialiseerde werkkrachten. Enerzijds is het niet zeker dat er onder de thans werkloze bouwwakarbeiders nog veel geschikte krachten zouden te vinden zijn en anderzijds is de geografische mobiliteit in dit vak reeds zo groot dat men zich kan afvragen of er in dit verband nog een verbetering kan worden verwacht. Men heeft dan ook gedacht aan een andere oplossing die er in zou bestaan vreemde arbeidskrachten naar België over te brengen. Dit zal evenwel niet zonder moeilijkheden geschieden daar de syndicale organisaties zich tegen deze aanwerving zeer hevig verzetten. Deze zaak is thans nog in bespreking.

Wat er ook van zij, de Wereldtentoonstelling 1958 stelt voor de Belgische economie in het algemeen en voor het bouwbedrijf in het bijzonder een zeer belangrijk probleem waarvan de gegevens nog niet ten volle bekend zijn maar die het in ieder geval nodig zullen maken tegen 1958 klaar te staan om een conjuncturele politiek te voeren zo men wil vermijden dat deze industrie door een zeer grote werkloosheid en een verslapping van de activiteit zou worden aangetast.

Conclusie.

In 1955 was de bouwactiviteit in het geheel gezien zeer stabiel, maar er moet vooral onderlijnd worden dat het een jaar was waarin een reeks feiten werd waargenomen waarvan de gevolgen eerst in de komende jaren met kennis van zaken zullen kunnen worden besproken. Thans wordt er voor 1956, 1957 en begin 1958 een zeer zware krachtsinspanning van het bouwbedrijf geleverd die ongetwijfeld met full employment en zeer hoge activiteit gepaard zal gaan. Maar van nu af reeds dient er alles op gezet om in 1958 de vermindering van de activiteit te kunnen opvangen ten einde te vermijden dat een periode van laagconjunctuur in het bouwbedrijf de ganse economie nadelig zou beïnvloeden.

Oudergem.

J. LEMMENS.

Het Finse programma voor economische politiek op lange termijn

Inleiding.

In Finland is, onder de titel „Talouspolitiikan Perusohjelma”, in september 1954 een programma voor de economische politiek op lange termijn gepubliceerd. In de Zweedse vertaling van 1955 beslaat het programma, waaraan de Finse Planraad 3 jaar en 4 maanden heeft gewerkt, 316 bladzijden. De eerste 80 bladzijden vormen de eigenlijke hoofdschotel, daar hierin de overwegingen en de daaruit voortvloeiende 108 economisch-politieke voorstellen van de Planraad zijn vervat. De volgende 26 bladzijden bevatten een zestal gemotiveerde voorbehouden ten aanzien van het programma als geheel en diverse onderdelen daarvan. De overige 210 bladzijden bestaan uit bijlagen, waarin een schat van statistisch materiaal alsmede enkele sporadische berekeningen met betrekking tot de toekomst zijn vervat.

Zoals ook een aantal ondertekenaars van de voorbehouden erkent kan het programma worden beschouwd als „de tot dusver meest ernstige poging om planmatig economische politiek voor de gehele volkshuishouding

te bedrijven”. Dit mag ook wel wanneer men de samenstelling van de Planraad en zijn werkcommissie beziet. Voorzitter was Teuvo Aura (directeur generaal), de beide vice voorzitters waren ministers, terwijl men onder de overige 24 leden o.a. 4 ministers aantreft, 2 leden van de rijksdag, een secretaris generaal, een econoom, twee landbouwkundigen, een directeur generaal, een kantonrechter, een werknemersvertegenwoordiger, een doctor in de rechten enz. De werkcommissie met 11 leden en 3 secretarissen telde o.a. 4 ministers (waaronder 2 die geen zitting hebben in de Planraad). Bij de werkzaamheden zijn tal van deskundige personen en instanties geraadpleegd.

In de eerste jaren na de oorlog is de Finse economie gekenmerkt geweest door inflatoire ontwikkelingen, welke in 1949 hebben geleid tot devaluatie van de Finse mark. Nadien is, mede onder invloed van de Korea-hausse, opnieuw inflatie opgetreden. Teneinde de hieruit resulterende politieke spanningen tussen de verschillende belangengroepen te verminderen heeft de Planraad in

mei 1951 een stabilisatieprogramma opgesteld, dat in september 1951 is goedgekeurd (stabilisatie van de geldwaarde, binding van het loonniveau aan de kosten van levensonderhoud, binding van het landbouwinkomen aan het loonniveau, conjunctuurstabilisatie). Aldus werden destijds de voorwaarden geschapen voor de totstandkoming van een soort wapenstilstandsovereenkomst tussen de verschillende politieke belangengroepen. De op 2 mei 1951 aan de Planraad gegeven opdracht beoogde de aldus ingeluide adempauze te gebruiken voor het ontwerpen van maatregelen tot sanering van de economische verhoudingen, het tot stand brengen van een evenwicht tussen lonen en prijzen en het uitwerken van een gedetailleerd programma voor de economische politiek op lange termijn.

Finland was als gevolg van de inflatoire ontwikkeling een duurte-eiland geworden. De principiële vraag, of dit aanleiding zou kunnen geven tot een hernieuwde devaluatie van de Finse mark wordt als zodanig niet uitdrukkelijk in het programma gesteld. Verderop, bij de behandeling van de industrialisatiepolitiek, wordt evenwel opgemerkt, dat, zolang de prijzen voor de belangrijke exporten van timmerhout en houtveredelingsprodukten gunstig zijn, het mogelijk is de koers van de Finse mark op een hoger niveau te handhaven dan overeenkomt met het niveau van de algemene produktiekosten. Voor de overige Finse industrieën worden de concurrentiemogelijkheden in een dergelijke situatie nadelig beïnvloed, hetgeen leidt tot een toenemende behoefte van de inheemse industrie aan invoerrechten en andere beschermende maatregelen. De Finse buitenlandse handel bevindt zich hiermede in een situatie, die afwijkt van overige landen, aldus de Planraad.

Wat de voorgestelde maatregelen betreft, heeft men zich, gezien de eis van economische politiek op lange termijn, beperkt tot aangelegenheden die volgens dezelfde principes opgelost kunnen worden, ook bij veranderingen in de conjunctuur of de werkgelegenheid. Meergenoemde 108 voorstellen komen deels neer op bepaalde economisch-politieke doelstellingen, deels op een vernieuwing en verbetering van het administratieve systeem en deels op het tot stand brengen van een consequente economische politiek.

Opmerkelijk is nog dat het programma niet op een bepaalde periode betrekking heeft, waarbinnen bepaalde aanbevolen maatregelen verwezenlijkt zouden moeten zijn. Dit wordt gemotiveerd met een verwijzing naar de beslissende invloed van de buitenlandse handel op de Finse economie, waardoor men niet tevoren het ontwikkelings-tempo gedurende de komende jaren kan aangeven.

De inhoud van het programma.

Vier algemene doelstellingen, waarvan uitgegaan wordt, zijn:

1. handhaving van het bereikte interne monetaire evenwicht;
2. instandhouding van volledige werkgelegenheid;
3. produktieverhoging en produktiekostenverlaging alsmede bevordering van een zodanige produktie-structuur als overeenstemt met de van nature gegeven voorwaarden;
4. bevordering van en toezicht op een rechtvaardige verdeling van het produktieresultaat en van de verhoging van de levensstandaard.

Wat de algemene produktievoorwaarden betreft wordt opgemerkt, dat terwijl de beroepsbevolking in de dertiger

en veertiger jaren steeg met respectievelijk 1 en 0,9 pCt. per jaar de toeneming in de komende jaren slechts 0,3 pCt. zal bedragen (ca. 7.000 personen) als gevolg van het lage geboortecijfer in de oorlogsjaren.

Nadat nog enige aandacht is gewijd aan de energie- en grondstofvoorziening alsmede aan de voorwaarden voor investeringsactiviteit volgen de 108 economisch-politieke voorstellen. Hiervan zijn er 39 van meer algemene aard, die hieronder in het kort zullen worden samengevat. De overige 69, die in het programma overigens aan de algemene voorstellen voorafgaan, betreffen enkele belangrijke bedrijfstakken.

Loonniveau en produktiviteit.

In de bestaande loonregelingen, waarbij zelfs de salarissen van intellectuelen worden vastgesteld, zijn, als gevolg van allerlei oorzaken, onrechtvaardigheden ontstaan.

Een uit nationaal economisch en sociaal oogpunt juiste loonpolitiek dient bevorderend te werken op de omvang van de produktie en de arbeidsprestaties. Teneinde de beheersing der lonen geleidelijk te kunnen verzachten en zo spoedig mogelijk geheel af te schaffen is het gewenst, dat de werkgevers- en werknemersorganisaties in hun overeenkomsten de lonen baseren op de ongelijke eisen die de arbeid in verschillende functies stelt (dit lijkt op onze werkclassificatie) en dat de prestatie van de individuele arbeider of groepen van arbeiders wordt beloond (tariefsystemen). Het algemene loonniveau (inclusief sociale lasten) dient zich daarbij te ontwikkelen in overeenstemming met de gemiddelde produktiviteitsstijging in de volkshuishouding en met de kosten van levensonderhoud, een en ander op een in collectieve arbeidsovereenkomsten te omschrijven wijze.

Of en hoe men erin zal slagen een dergelijk systeem bij geheel vrije arbeidsovereenkomsten ingang te doen vinden en hoe dit in concreto eruit zou moeten zien wordt in het midden gelaten. Nadere studie, ervaring en geleidelijkheid acht de Planraad nodig.

Stabilisatie van de werkgelegenheid.

In Finland is de structurele werkloosheid van geringe omvang. Veel belangrijker daarentegen is de seizoenwerkloosheid, die zich voordoet in de landbouw, de bouwnijverheid, bij de havenarbeiders en in enkele andere inheemse industrieën.

De nagestreefde stabilisatie van het landbouwinkomen kan niet voorkomen dat natuur- en weersinvloeden dit inkomen doen fluctueren met de daaruit voortspruitende repercussies op de rest van het economische leven. Gedacht wordt aan beperking van deze versturende invloed door middel van toepassing van de verzekeringsgedachte of andere geëigende maatregelen.

De met overheids gelden of -subsidies uitgevoerde werken op het gebied van weg- en waterbouw alsmede de woningbouw dienen regionaal en lokaal bij te dragen tot vermindering van seizoenfluctuaties in de werkgelegenheid. De grootste woningbouwprojecten behoren zodanig te worden uitgevoerd, dat de grootste vraag naar arbeidskrachten ontstaat in de periode van oktober tot mei. Bijzondere aandacht dient te worden besteed aan verbetering van de inkwartieringsmogelijkheden van havenarbeiders uit andere delen van het land in havensteden waar nog wel wintertransport plaatsvindt.

De boshuishouding heeft het grote voordeel de winterwerkloosheid in de landbouw te kunnen compenseren,

behalve bij dalende conjunctuur of indien een vergroot aanbod van landarbeid plaatsvindt in tijden van misoogst. Een grote moeilijkheid hierbij is dat een teruggang in de conjunctuur hier door exogene factoren wordt veroorzaakt (teruglopen van de buitenlandse vraag naar hout en houtproducten). Met algemene financiële en andere conjunctuurpolitieke maatregelen is hiertegen geen afdoende bestrijding mogelijk. Daarom behoort de inkomensvorming in de boshuishouding daarnaast door speciale maatregelen gestabiliseerd te worden, zoals bevordering van compenserende brandhoutaanschaffingen door de staatsspoorwegen (die veelal nog hout stoken in de locomotieven) en door de houtveredelingsindustrie (waarbij de Staat een deel van het risico van voorraadvorming in de laagconjunctuur op zich zou moeten nemen, alsook eventueel financiële steun en belastingfaciliteiten zou kunnen verlenen), compenserende kapprogramma's van het staatsbosbeheer, uitvoering van heraanplantings- en grondverbeteringswerken in herfst- en wintertijd en naargelang de werkgelegenheidssituatie dit vereist, bevordering van vrijwillige anticyclische investeringen in de „bosindustrie” door storting van winsten op speciale rekeningen in de hausse (aangemoedigd door belastingfaciliteiten), controle op de export van rondhout teneinde te voorkomen dat deze geschiedt ten nadele van de eigen houtveredelende bedrijven.

Ter algemene bestrijding van werkloosheid heeft men zgn. reserve- of werkloosheidsprojecten uitgevoerd. Hiermede zijn in de werkloosheidsperioden 1949-50 en 1952-53 60-90 pCt. van de geregistreerde werklozen aan arbeid geholpen. Aanvullende maatregelen volgens de hieboven aangegeven wegen acht de Planraad evenwel gewenst. Behalve voor de „bosindustrie” wordt ook voor alle andere industrieën bevordering van anticyclische investeringen door middel van belastingfaciliteiten aanbevolen. Voorts zouden alle staatsorganen jaarlijks (vijfjarige) investeringsplannen dienen op te stellen, onder vaststelling van dat deel waarvan de uitvoering afhankelijk gesteld zou kunnen worden van de werkgelegenheidssituatie. Het hieruit op te stellen totale investeringsprogramma zou zo tijdig gereed dienen te zijn, dat men daaromtrent een behoorlijke verantwoording zou kunnen geven aan de rijksdag tegelijk met de behandeling van de jaarlijkse begrotingen. Staatsbedrijven zouden eveneens stabilisatie van de werkgelegenheid dienen na te streven. Bij sterke stijging of daling van het prijsniveau op de wereldmarkt ten opzichte van het Finse kosten-niveau zou koersherziening nodig kunnen zijn ter voorkoming van inflatie of massale werkloosheid.

De overheidshuishouding en de monetaire politiek.

Bepleit wordt een anti-cyclische begrotingspolitiek. De hoge belastingen van Staat en gemeenten dienen verlaagd te worden door met behulp van leningen investeringsuitgaven te financieren alsook ten dele aflossingen inclusief index-schadeloosstellingen. (Reeds in 1944 zijn volledig index-gebonden staatsobligaties uitgegeven). Ter verruiming van de leningsmogelijkheden zouden de voorschriften der banken met betrekking tot de kasreserves soepeler gemaakt dienen te worden. Ook het aflopen van staatsuitgaven als gevolg van de oorlog zou belastingverlaging mogelijk maken.

De Finse Bank zou beter in de gelegenheid gesteld moeten worden open marktpolitiek te voeren en de voorschriften omtrent de kasreserves der banken te wijzigen, teneinde verstoringen van het monetaire evenwicht, hetzij van de zijde van het buitenland, hetzij van

de Staat, te kunnen verminderen. Verlaging van de rentevoet (het disconto van de Finse Bank bedroeg begin 1954 5,75 pCt.) zou zeer gewenst zijn.

Zorg voor de economisch-politieke opgaven van de Staat.

Het administratieve apparaat van de Overheid is aanvankelijk niet opgebouwd met inachtneming van de huidige sterk toegenomen overheidstaak. Daarnaast zijn de economische organisaties van werknemers, werkgevers, consumenten en producenten zich actiever gaan bezighouden met vraagstukken betreffende de economische politiek. Evenals elders is coördinatie van al deze werkzaamheden een actueel probleem.

Voorgesteld wordt de taak van de staatsorganen die zich bezighouden met economische vraagstukken te coördineren en de samenwerking tussen publiekrechtelijke lichamen en economische organisaties te verbeteren. Voorts wordt de oprichting aanbevolen van een economisch-politiek planorgaan (bestaande uit vertegenwoordigers van de Regering, de voornaamste economische organisaties en de Centrale Bank alsmede eventuele andere leden) en een dito planbureau. Het planorgaan zou tot taak hebben in samenwerking met de Regering en de voornaamste economische organisaties economisch-politieke vraagstukken en programma's uit te werken en de consequenties van de uitvoering van de voorgestelde maatregelen mede te volgen. Het planbureau zou zelfstandig de economische ontwikkeling volgen en analyses en voorstellen aan het planorgaan voorleggen. Uitgaande van de bestaande verhoudingen en voorwaarden zou het zich bij zijn afdelingen bezig moeten houden met regionale en rijksplanning, beroepsvoorlichting en beroepskeuze, woningbouw, mogelijkheden tot ontwikkeling van de sociale voorzieningen en sociale zekerheid, kapitaalvorming en investeringsprojecten, ontwikkeling van het transportnet en de energiehuishouding, gebruik van eigen grondstoffen en andere natuurlijke reserves, het scheppen van voorwaarden voor de afzet van de productie en het uitvoeren van opdrachten van het planorgaan.

De voorbehouden.

Blijkens de voorbehouden zijn er in de Planraad principiële meningsverschillen gerezen over het programma als geheel en over onderdelen daarvan. In feite is het tot stand gekomen als resultaat van tal van besprekingen, die uitgemond zijn in diverse compromisvoorstellen, waarmede de meerderheid zich heeft kunnen verenigen.

Volgens sommigen gaat het op bepaalde onderdelen te ver. Zo wordt er bijv. op gewezen, dat het onjuist is richtlijnen aan te geven inhoudende dat in collectieve arbeidsovereenkomsten rekening dient te worden gehouden met een stijging van de produktiviteit of van de kosten van levensonderhoud. Indien men de loonvorming aan collectieve afspraken wil overlaten, dan behoort men hiervoor geen richtlijnen te geven, doch een en ander geheel aan de onderhandelende partijen over te laten.

Ook komt naar voren, dat anderen zich weinig bevredigd gevoelen over de kwantitatieve uitwerking van het programma. Men acht deze onvoldoende. Zeer duidelijk blijkt dit bijv. uit voorbehoud no. 2 (van één minister) waarin opgemerkt wordt, dat het opnemen van leningen in de mate als door de Planraad voorgesteld, eenvoudig niet voor verwezenlijking vatbaar is, omdat er niet voldoende aanbod op de kapitaalmarkt is. Ook merkt deze

minister laconiek op dat het geen zin heeft om de voorschriften omtrent de kasreserves van de banken te wijzigen, omdat de banken geen kasreserves van betekenis hebben, noch in afzienbare tijd zullen hebben.

Afgezien van een tweetal „volksdemocratische” leden, die een zeer uitvoerig voorbehoud hebben opgesteld, blijkt vooral bij elf socialistische leden (waaronder 4 ministers) van de Planraad en zijn werkcommissie van ernstig voorbehoud ten aanzien van het programma. Zij wijzen erop dat sinds het stabilisatieprogramma van 1951 onevenredige offers zijn geleverd van personen met kleine en middelgrote inkomens, loontrekkers en kleine zelfstandigen als gevolg van werkloosheid, afschaffing van landbouwsubsidies, gestegen woningbouwkosten en niet gecompenseerde stijgingen van de kosten van levensonderhoud. Zij menen dat deze onrechtvaardigheden thans zouden moeten worden weggenomen door het nastreven van volledige werkgelegenheid, krachtige uitbreiding van de produktie en een rechtvaardige verdeling van het produktieresultaat. Hiervoor zou een doelbewust programma met economische en sociale doelstellingen

nodig zijn, waarvan de verwezenlijking binnen bepaalde termijnen wordt nagestreefd. Daarbij zou tevens controle op monopolies, kartels en prijsafspraken nodig zijn.

Volgens hen zijn de voorstellen in het programma niet voldoende exact, te weinig kwantitatief uitgewerkt, niet voldoende aansien van de verwezenlijking ook niet wordt aangegeven hoe dit moet gebeuren en wie hiervoor zorgt. Zodoende bestaat het gevaar dat allerlei goede dingen uit het programma vrome wensen blijven. Als geheel beantwoordt het plan volgens hen niet aan de in 1951 tussen de belangengroepen gesloten „wapenstilstands-overeenkomst” en de bedoelingen van het stabilisatieprogramma. Voortgezette arbeid op dit gebied blijft derhalve nodig, waarbij zij opmerken dat voor het tot stand brengen van een gecoördineerde economische politiek meer nodig is dan oprichting van een planorgaan en een planbureau. In feite zou nagegaan moeten worden, welke vernieuwingen het gehele overheidsapparaat daartoe behoeft, gezien het feit dat dit historisch is opgebouwd uit losse onderdelen voor los van elkaar staande taken,

's-Gravenhage.

R. J. P. VAN GLINSTRA BLEEKER.

AANTEKENING

Het jaarverslag 1955 der Nederlandsche Bank

Het jaarverslag onzer Centrale Bank biedt de in financiële zaken geïnteresseerde lezer na de tweede wereldoorlog steeds ten minste tweeërlei soort wetenswaardigheden, welke men ongeveer zou kunnen rangschikken onder de rubrieken feiten en commentaren. Beschikkend over méér resp. betere gegevens dan de gewone sterveling is zij in staat cijfers te publiceren en analyses van samenhangen te geven, waardoor waarlijk sluiers worden opgelicht.

Daarnaast trekt het Bankverslag nog in ander opzicht de aandacht en wel door de visie, die daarin wordt gegeven op hoofdpunten van financieel-economisch beleid. Deze visie is te meer verkwikkend daar zij afkomstig is van een onafhankelijke instantie, die noch kiezers naar de ogen behoeft te zien, noch de opinie van belangengroepen moet pousseren.

Min of meer gelaten wordt ergens in het verslag opgemerkt, dat wij leven „in een internationaal economisch milieu, waarin — terecht of ten onrechte — als uitgangspunt van het economische en monetaire beleid de stelling is aanvaard, dat de vermeerdering van de welvaart niet tot uitdrukking behoort te komen in geleidelijke daling van het prijsniveau, doch, bij handhaving van een stabiel prijsniveau, behoort gepaard te gaan met geleidelijk stijgende inkomens....”

Hieruit volgt, dat de stijging van het totale nationale geldinkomen niet sneller mag zijn dan van het totale nationale reële inkomen. Het zijn vooral deze beide grootheden, die in het jaarverslag onder de loupe worden genomen.

Om met de laatste te beginnen, men wordt in het Verslag hieromtrent geconfronteerd met enkele harde waarheden, waaraan velen bij het huidige welvaarts-optimisme maar al te spoedig voorbij plegen te gaan. Zo bevestigde toeneming van het produktievolume in de Nederlandse industrie in 1955 bij die van het vorige jaar niet onaanzienlijk achter (stijging t.o.v. het voorafgaande

jaar resp. 7 pCt. tegen 11 pCt. in 1954). Ook was zij geringer dan het gemiddelde voor de Westeuropese landen; stijging 1955 t.o.v. 1954: Duitsland + 17 pCt.; Frankrijk + 10 pCt.; België + 9 pCt.; Nederland + 7 pCt. In de Nederlandse bouwnijverheid als geheel was de produktiestijging in 1955 gering; bij de woningbouw was er zelfs een absolute vermindering te constateren. In land- en tuinbouw steeg de brutoproduktie in 1954/55 met 4 pCt. t.o.v. het vorige oogstjaar. Slechts in het vervoer — speciaal over zee — was van een aanmerkelijke vooruitgang t.o.v. 1954 sprake.

Ten aanzien van de groei van de arbeidsproductiviteit — waarvan sommigen zich wonderen voorstellen — wordt gewezen op het feit, dat deze voor de Nederlandse industrie als geheel in het jaar 1955 slechts met 4 pCt. (vorig jaar 7 pCt.) steeg. Er wordt in dit kader de nadruk op gelegd, dat de arbeidsproductiviteit snel kan stijgen door een verbetering in de bezetting van het bestaande produktie-apparaat, maar dat een verdere stijging van de produktie-omvang langs deze weg i.v.m. de aanwezigheid van fysieke grenzen steeds moeilijker valt te bereiken. Van veel minder spectaculair karakter wordt de invloed op de arbeidsproductiviteit van de vooruitgang van de produktietechniek en van de vergroting van de investering per arbeider genoemd.

Wat 1956 betreft komt de veronderstelling, dat het reële inkomen per arbeider zelfs in het gunstigste geval met 4 à 5 pCt. (evenals in 1955 dus) zal stijgen, de Bankleiding optimistisch voor.

Komen wij nu tot de behandeling van het nationale geldinkomen in het Verslag, dan kraakt de President speciaal enige harde noten over het vraagstuk der loonsverhogingen.

Degenen in den lande — d.w.z. vrijwel iedereen behalve de onderhandelaars zelve — die de ingewikkelde beschouwingen niet meer konden volgen, die enige maanden geleden ter gelegenheid van de loonbesprekingen ten

beste werden gegeven door de S.-E.R., de Stichting van den Arbeid en de verschillende werknemers- en werkgeversorganisaties, daar het hun duizelde van de hun als gegoochel voorkomende berekeningen over achterstand, ruimtes, welvaartsdelingen enz., vinden hier in klare taal uiteengezet, wat deze hele strijd om het loonpeil nu eigenlijk inhield: „Het is derhalve noodzakelijk zich bij de beoordeling van de mogelijke gevolgen van het in maart 1956 bereikte loonakkoord te realiseren, dat dit akkoord een poging inhoudt tot vergroting van het werknemersaandeel in het nationale inkomen tot boven het peil, dat in enig jaar van de periode 1949-1955 in feite werd bereikt, maar dat alleen de toekomst kan leren of en in hoeverre dit doel ook inderdaad zal kunnen worden verwezenlijkt”.

De President betreurt o.a. dat niet ronduit de vraag aan de orde is gesteld, of en in hoeverre de economische omstandigheden wellicht een zekere vergroting van het werknemersaandeel toelieten.

Wat de gevolgen dezer loonmaatregelen betreft, wordt het in het Verslag waarschijnlijk geacht, dat het gemiddelde nominale loonpeil in de loop van 1956 een verhoging van ongeveer 8 à 9 pCt. zal ondergaan.

Stelt men deze tegenover de maximaal verwachte 4 à 5 pCt. stijging van het reële inkomen per hoofd, dan is het duidelijk, dat het Verslag tot vrij sombere conclusies komt. Op zijn minst gaat ons land met de loonbeslissing van maart 1956 een periode van onzekerheid tegemoet; onder ook maar enigszins ongunstige omstandigheden zullen nadelige gevolgen niet kunnen uitblijven.

In het licht van bovengenoemde cijfers zou bij het achterwege blijven van prijsverhogingen ongeveer de helft van de loonsverhoging geabsorbeerd moeten worden door vermindering van het ondernemersaandeel in het nationale inkomen. Hierdoor zal echter een onvoldoende voorziening in de behoefte aan investeringsmiddelen — een eis voor een hoger peil der industriële uitrusting — kunnen ontstaan, die op haar beurt ernstige gevaren voor de conjunctuur en voor de volledige werkgelegenheid zou meebrengen.

Het alternatief prijsverhoging biedt echter evenzeer grote gevaren. „Ook al mag men aannemen, dat in 1953 ons land nog een zekere „achterstand” in de internationale ontwikkeling der arbeidskosten vertoonde, zo mag toch met recht de vraag worden gesteld, of men thans niet bezig is, bij het inhalen daarvan het doel voorbij te ijlen”. In Duitsland en in de Verenigde Staten is men de laatste twee jaar er in geslaagd de stijging van de verdiende lonen en die van de arbeidsproductiviteit in de industrie parallel te doen lopen; in België en waarschijnlijk ook in Zwitserland is de arbeidsproductiviteit zelfs meer gestegen dan het loonniveau en zijn de arbeidskosten per eenheid produkt dus gedaald. Nederland zal erop uit moeten zijn zijn positie ten opzichte van dergelijke scherpe concurrenten van de internationale markten te handhaven. Slaagt het daarin niet, dan wordt in eerste instantie de stand van de betalingsbalans en vervolgens ook via deze weg de conjunctuur en daarmee de werkgelegenheid bedreigd.

Ongeveer redenerend langs bovenstaande lijnen komt de leiding van onze Centrale Bank tot de conclusie, dat het nauwelijks mogelijk lijkt, en een afwenteling op het prijsniveau en een aantasting van onze internationale concurrentiepositie geheel te vermijden. Ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling wijst zij bovendien op de invloed op het loonpeil van de a.s. invoering van

de ouderdomsverzekering en de huurverhoging van 1957. Ook „de onvermijdelijke verdere huuraanpassing en de daaraan bijna onafwendbaar te verbinden looncompensatie blijven als een zwaard van Damocles boven onze volkshuishouding hangen”, aldus het Verslag.

De vraag komt op, wat er zal gebeuren, als de bovenstaande waarschuwingen van de Centrale Bank tegen een te sterke en te snelle verhoging der geldinkomens in de wind zouden worden geslagen. In dit verband is de volgende passage uit het Verslag van belang: „Handhaving van de externe en handhaving van de interne waarde der geldeenheid stellen grenzen voor het bij zo volledig mogelijke werkgelegenheid realiseerbare loonpeil, dan wel voor de bij een gegeven loonpeil realiseerbare werkgelegenheid. Het is de taak van de centrale bank, mede ervoor te waken, dat deze grenzen worden in acht genomen en de haar ter beschikking staande instrumenten van monetaire politiek te gebruiken indien die grenzen onverhoopt zouden blijken te worden overschreden. De Nederlandsche Bank is zich van haar verantwoordelijkheid ten deze bewust. . . .”.

In gewoon Nederlands gezegd: degenen die hier te lande te veel en te grote loonsverhogingen zaaien, zouden werkloosheid oogsten; zij zouden daarbij echter ongetwijfeld op krachtige tegenacties van de zijde der monetaire autoriteiten moeten rekenen.

J. C. BREZET.

BOEKBESPREKINGEN

Dr H. M. H. A. van der Valk.: The economic future of Canada. Toronto, McGraw-Hill Co. of Canada, 1954, Pp.XIV, 206.

Prof. Van der Valk heeft ons een van die zeldzame boeken geschonken, waarin theoretische analyse en praktische waarneming van economische verschijnselen als gelijke partners aan bod komen.

„The economic future of Canada” zal voor twee groepen lezers een waardevolle aanwinst voor de boekenkast zijn. De eerste groep omvat hen, die in Canada belang stellen en die in dit boek een heldere ontleding van karakteristieke elementen der Canadese economie zullen vinden. De tweede groep bestaat uit degenen die zich in globale zin met de problemen van economische ontwikkeling bezig houden en die in het besproken werk algemene beginselen zullen zien toegelicht met sprekende voorbeelden uit Canada's recente verleden.

Het boek is in zodanige stijl geschreven dat het ook de niet-economisch geschoolde lezer weet te boeien. Dit is opmerkelijk, gezien de summere schrijftrant van de auteur. Prof. Van der Valk schrijft niet alleen over, doch ook met economie; het is bewonderenswaardig, hoeveel kennis en eruditie hij in een enkele zin weet neer te leggen, zonder zwaar op de hand te worden. Slechts bij hoge uitzondering ontglipt hem een vakterm die niet wordt verklaard („opportunity” costs, blz. 74 en „built-in” stabilizers, blz. 164).

De verscheidenheid van onderwerpen, die de auteur met kennis van zaken te berde brengt, is een direct gevolg van uitgebreide studie en sobere weergave. Men kan dit boek keer op keer ter hand nemen en er telkens weer nieuwe ideeën in ontdekken.

Prof. Van der Valk heeft niet naar volledigheid gestreefd; daartoe zou, met de woorden van het voorbericht, „bijna ieder hoofdstuk tot een afzonderlijke studie moeten worden uitgebreid”. Hier en daar zou misschien een kleine

afronding wenselijk zijn, indien een herdruk daartoe plaatsruimte biedt. Wij denken in dit verband aan een afzonderlijke behandeling van de Frans-Canadese mentaliteit („Wirtschaftsgesinnung”) in het belangwekkende hoofdstuk over economische tijdgeest en economische orde.

Het stemt tot voldoening dat „The economic future of Canada” in Canadese vakkringen met grote waardering is besproken. Prof. F. A. Knox van Queen's University in Kingston, Ontario schreef o.a.: „This stimulating book about Canada is unique... Canadians are much in Dr. van der Valk's debt for a frank and perceptive examination of our position and prospects” (in „The Canadian Banker”, Spring 1955).

Daar het ondoenlijk is, aan Prof. Van der Valk's veelzijdige studie in een korte bespreking volledig recht te doen wedervaren, beperken wij ons verder tot enkele kanttekeningen bij het hoofdstuk over evenwichtige economische groei. Indien wij de schrijver goed verstaan, dan komt zijn advies aan landen, die evenwichtige economische groei nastreven, op het volgende neer: „Doe eerst datgene, wat gij thans reeds doet en goed doet, beter; tracht daarna datgene, wat gij nog nooit gedaan hebt, goed te doen”.

Volgens deze gedachtengang zou een onderontwikkeld land, dat getoond heeft agrarische of minerale grondstoffen voor de eigen en de wereldmarkt te kunnen produceren, er goed aan doen zich allereerst toe te leggen op een verhoging der productiviteit in de betreffende bedrijfstakken, alvorens (zoals zo dikwijls geschiedt) overmatige aandacht te besteden aan nijverheidsontwikkeling op een zwakke economische fundering.

Canada heeft het pad der economische wijsheid gekozen. Het heeft zich allereerst toegelegd op een verhoging der productie in die bedrijfstakken waarin het historisch sterk stond. De tarwe-oogst der na-oorlogsjaren vertoont, met uitzondering van een ongunstig jaar als 1954-'55, een opgaande lijn. Hetzelfde geldt voor de productie van courantenpapier, eveneens van oudsher een belangrijk uitvoerproduct. Nieuwe bestaansmiddelen, primair (petroleum) of secundair (nijverheid), hebben zich ontwikkeld zonder verwaarlozing van de oude. „Canada”, zegt Prof. Van der Valk, „stands as an example for alle countries which have tried to develop their economy rapidly by one-sided industrialization” (blz. 135).

De schrijver beziet Canada met een brede internationale blik. Voortdurend staan hem de methoden voor de geest die andere, met name onderontwikkelde landen volgen bij hun streven naar economische vooruitgang. Het optimisme, waarvan de auteur ten aanzien van de Canadese ontwikkeling blijk geeft, moet naar onze mening tegen deze achtergrond worden gezien. Prof. Van der Valk heeft onderzocht, of de gevolgde grondbeginselen economisch verantwoord zijn en komt voor Canada tot uitermate gunstige conclusies. In hoofdlijnen geeft Canada blijk van een evenwichtige economische groei.

Het zou echter onrealistisch zijn te verwachten dat een dynamische economie zich in alle onderdelen evenwichtig uitbreidt. Dit is ook in Canada niet het geval. Om enkele voorbeelden te noemen, de toestand van het wegennet heeft ongetwijfeld de neiging, achter te blijven bij de groei van het motorverkeer; gemeentelijke voorzieningen op het gebied van waterleiding, riolering en vuilafvoer houden zelden (speciaal in kleinere plaatsen) gelijke tred met de stadsuitbreiding. Het is misschien van belang dit even duidelijk te stellen, teneinde te voorkomen dat de haastige lezer uit Prof. Van der Valk's uitspraak over „evenwichti-

ge economische groei” conclusies trekt die verder gaan dan de auteur onzes inziens beoogt.

Indien echter de hoofdlijnen juist zijn uitgestippeld, zoals Prof. Van der Valk voor Canada overtuigend aantoonde, dan kunnen allerlei oneffenheden van de tweede orde, zoals de bovengenoemde, vroeger of later worden bijgewerkt. Indien de hoofdlijnen in de verkeerde richting lopen, zoals in verscheidene andere jonge landen, dan ziet men hoe de omstandigheden dwingen tot toepassing van het ene lapmiddel na het andere, zonder uitzicht op blijvende verbetering.

„The economic future of Canada” verdient zorgvuldig te worden bestudeerd door ondernemers, voornemens zich in Canada te vestigen, als achtergrond voor de gedetailleerde studie, die ieder bedrijf uiteraard voor zichzelf moet maken. Het ware te wensen, dat het boek ook in handen komt van hen, die de economische politiek van andere, nieuw opkomende landen bepalen. De Engelse editie opent daartoe de mogelijkheid.

Wij verheugen ons, dat deze aan ideeën zo rijke studie van Prof. Van der Valk nu ook voor een internationaal publiek toegankelijk is geworden.

Montreal.

H. C. BIJLEVELD.

Dr. K. W. A. Bervoets, Bonusaandelen en stockdividenden. Een studie over het aandelenkapitaal en over uitkeringen in aandelen. Bedrijfseconomische Monographieën, Deel XX. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1955, 184 blz., f 12.

Het onderwerp, dat Dr. Bervoets in zijn studie over het aandelenkapitaal en over uitkeringen in aandelen behandelt, houdt al sedert jaren theorie en praktijk bezig. Eensgezindheid van opvatting bestaat er niet. Veelal ook worden de vraagstukken in verband met de uitkeringen in aandelen behandeld naar aanleiding van actuele gebeurtenissen. Om verschillende redenen bestaat derhalve behoefte aan een samenvattende en afgeronde studie over bonusaandelen en stockdividenden, waarbij niet het incidentele op de voorgrond wordt gesteld, doch de diepere, in het bijzonder bedrijfseconomische, gronden in het licht worden gebracht. Wij moeten Dr. Bervoets daarom dankbaar zijn dat hij het genoemde onderwerp koos, ook al is hij, zoals hieronder nader zal worden uiteengezet, o.i. niet in alle opzichten geslaagd.

De auteur behandelt, na een kort historisch overzicht te hebben gegeven en zijn probleem te hebben gesteld, allereerst de theorie van het gestorte aandelenkapitaal. In tegenstelling met de vrijwel algemeen aanvaarde opvatting, dat aan het nominale kapitaal nauwelijks enige betekenis valt toe te kennen, verdedigt Dr. B. de stelling, dat het nominale kapitaal twee belangrijke functies heeft, nl. een extern gerichte en een interne. In een niet in alle opzichten helder betoog brengt de schrijver t.a.v. de eerste functie naar voren, dat de door de Nederlandse wet gestelde eis van een nominaal kapitaal niet alleen een juridische betekenis heeft doch ook een bedrijfseconomische functie weerspiegelt. Het nominale kapitaal is te beschouwen als het minimum vermogen van de N.V. onder welke grens het dus niet behoort te dalen. Met de reserves en de jaarwinst vormt het nominale kapitaal de buffer, die de financiële risico's, welke de overige aan de N.V. financieel verbonden afstoten, moet opvangen. De auteur gaat zover dat hij meent, dat reserves als sneeuw voor de zon kunnen verdwijnen, maar dat het nominale bedrag van het uitstaande aandelenkapitaal steeds aanwezig behoort te blijven wil men van een gezonde N.V. kunnen spreken.

De schrijver acht dus een belangrijk verschil in karakter aanwezig tussen het nominale aandelenkapitaal en de reserves. Wij kunnen deze opvatting slechts voor een deel van de reserves accepteren. Voor zover een reserve slechts „reserve” is, d.w.z. een appeltje voor de dorst, is er inderdaad verschil tussen deze en het nominale kapitaal. Heeft de reserve deze functie dan brengt dit noodzakelijkerwijs mede, dat de belegging zodanig moet zijn, dat de reserve ten allen tijde voor het doel, het opvangen van verliezen, bruikbaar is. Voor het overige echter wordt de op de balans als reserve aangeduide post gebruikt ter financiering van een bepaald deel van de eigenlijke activa van een onderneming, werkt dus mede tot het renderend maken van een onderneming, O.i. zijn de begrippen reserve en interne financiering onvermengbaar. Wezenlijk verschil tussen deze reserve en het nominale aandelenkapitaal is er niet. Hieruit volgt, dat ook dit deel van het vermogen niet mag worden aangetast wil er van een gezonde N.V. sprake zijn. Wordt deze reserve aangesproken, dan is dit een teken, dat de N.V. op de verkeerde weg is. Men kan zelfs stellen — en dit geldt vooral voor de financiële vennootschappen — dat alleen die reserve voor het eigenlijke doel is te gebruiken, waarbij de buitenwereld, in geval van gebruik niets gewaar wordt. Dit is de geheime reserve. Slechts deze draagt de eigenlijke reservefunctie.

Wij hebben ons voorts afgevraagd, of de term buffer op juiste wijze door de schrijver is gebruikt. Een buffer dient toch om een zekere druk op te vangen, waarna automatisch herstel van de uitgangstoestand optreedt. Als iets nimmer mag worden aangetast — en deze eis stelt Dr. B. aan het nominale kapitaal —, dus niet mag worden ingedrukt, kan het moeilijk als buffer dienst doen.

Wat de interne functie betreft, deze bestaat hierin dat het nominale kapitaalbasis van de winstverdeling is.

Het kan niet uitblijven dat wanneer B. de juiste omvang van het aandelenkapitaal tracht vast te stellen, hij moet volstaan met een vage omschrijving. Bij een gezonde N.V. zal de omvang van het aandelenkapitaal dienen te zijn vastgesteld zowel op basis van de laagste grens van het functionele kapitaal (dit is het kapitaal ingevolge de bovengenoemde eerste functie) als ook op basis van het gekapitaliseerde uitkeringsrendement, dat in de toekomst waarschijnlijk minstens zal worden verkregen.

Nadat de theorie is behandeld wordt een hoofdstuk gewijd aan de motieven voor vergroting van het aandelenkapitaal uit reserves. Vervolgens wordt het bonus-aandeel besproken, waarna het stockdividend van verschillende kanten wordt belicht. Deze hoofdstukken achten wij beter geslaagd, niet het minst omdat deze een inventarisatie bevatten van hetgeen na de oorlog op dit gebied in Nederland is gebeurd. De schrijver heeft er o.a. de gegevens in verwerkt van een terzake ingestelde enquête.

Ten aanzien van de agio-bonus willen wij nog een opmerking maken. Terecht zegt de auteur, dat de agio-reserve niet is ontstaan uit ingehouden winst, maar uit kapitaalstorting. Dit reeds maakt o.i. duidelijk, dat men hier niet van een reserve in de eigenlijke betekenis van het woord mag spreken. Er is geen verschil tussen het nominale kapitaal en de agioreserve. Wij zijn het daarom met de schrijver oneens, wanneer hij meent dat de agio-reserve aan de instandhouding van het aandelenkapitaal moet meewerken. Wij menen dat het de plicht van de N.V. is deze reserve zelf in stand te houden. Dat men, wanneer men tot een bonusuitkering overgaat, sedert

1954 bij voorkeur de agioreserve gebruikt, heeft slechts een fiscale reden ¹⁾.

Hilversum.

C. D. JONGMAN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt bleef gedurende de verslagweek zeer krap, zij het niet meer in die extreme mate als de vorige week. Wie geld had — hetgeen nog steeds een uitzondering was — kon gemakkelijk kort papier vinden op basis van 1½ pCt. disconto per jaar en middelen op call kwijt à 1¼ pCt.

Het ingaan per 22 april van de nieuwe kaspercentageperiode, waarvoor bovendien een tot 8 pCt. verlaagd minimum-kaspercentage geldt, gaf de banken een adem-pauze. De bij De Nederlandsche Bank opgenomen voorschotten in rekening-courant daalden in dit verband tussen 16 en 23 april van f. 276 mln. tot f. 77 mln. Dit betekent inmiddels nog lang niet, dat er nu geen wolkjes meer aan de lucht zijn; de storting op de nieuwe staatslening en de verwachte grote omzetting van giraal in chartaal geld i.v.m. de loonronde vormen de volgende klippen, die de bankliquiditeiten bedreigen. Hiertegen staat echter de deze maand binnenkomende kwartaalsuitkering van het Rijk aan de gemeenten, die in eerste instantie altijd de bankkassen pleegt te versterken.

De kapitaalmarkt.

Speelde de laatste jaren bij de koersstijging op de Nederlandse aandelenmarkt de groep der „internationals” de hoofdrol (waardoor de betreffende A.N.P.-C.B.S. index, 1953 = 100, thans op ruim 300 staat, tegen de overige partiële indices slechts op cijfers tussen 137 en 173), de laatste weken is eerder sprake van een solo-partij van Koninklijke Olie of ten hoogste van een duet Koninklijke-Unilever. De koersontwikkeling van Koninklijke te Amsterdam stond ook gedurende de verslagweek geheel onder invloed van die te New York, waar dit fonds de 100 dollargrens overschreed. Flink aantal dezer aandelen verhuisden de afgelopen weken weer naar de andere zijde van de Oceaan.

In de jongste Deviezennota werden omtrent het kapitaalverkeer met het buitenland o.a. de volgende cijfers gepubliceerd:

	1953	1954	1955
	(× f. 1 mln.)		
Netto ontvangst particul. transacties in binnenlandse effecten	+101	+448	+497
Idem in buitenlandse effecten	+132	+ 17	—202
Netto betalingen aan buitenland wegens schuldaflossingen Overheid	—405	—493	—259

In verband met het feit, dat bovengenoemde binnenlandse effecten vnl. aandelen waren (welke tegen dollars werden verkocht), de buitenlandse effecten daarentegen vnl. guldensobligaties die op de Nederlandse kapitaalmarkt werden geplaatst, m.a.w. dat vnl. risico-aanvaardend kapitaal wordt geïmporteerd en risicomijdend kapitaal wordt geëxporteerd (i.c. voor aankoop van buitenlandse obligaties en aflossing van buitenlandse schuld van de Nederlandse Staat) concludeert de Deviezennota, dat valt aan te nemen, dat de huidige structuur van het kapitaalverkeer met het buitenland bijdraagt tot de voorziening in de binnenlandse behoefte aan risico-aanvaardend kapitaal.

Enige interessante cijfers betreffende de markt voor risicomijdend kapitaal worden gegeven in het zojuist gepubliceerde jaarverslag van De Nederlandsche Bank.

¹⁾ Zie „Uitkering uit de agio-reserve” in „E.-S.B.” van 12 januari 1955.

Beroep op de Nederlandse kapitaalmarkt	1954 (x f. l. mln.)	1955
Obligatie-emissies Rijk	246	712
Onderhandse leningen lagere Overheid	598	695
Openbare aandelenemissies	52	440
Buitenlandse emissies	97	266
Diversen	116	48
Totaal waargenomen beroep	1.109	2.161
Aanbod op de Nederlandse kapitaalmarkt	1954	1955
Spaarinstellingen	400	770
Levensverzekeringmaatschappijen	460	460
Pensioenfondsen, sociale verzekeringsfondsen enz.	680	700
Daling voorfinanciering	— 40	— 30
Totaal institutionele beleggers	1.500	1.900
Geldscheppende instellingen	90	170
Buitenland (per saldo)	450	500
Totaal waargenomen netto aanbod	2.040	2.570

Opmerkelijk is in deze cijfers vooral de relatief grote omvang in 1955 van de uitgifte van staatsobligaties en van aandelen, alsmede de sterke stijging van de beleggingen der spaarinstellingen.

Wordt in genoemd jaarverslag t.a.v. de ontwikkeling van de kapitaalmarktrente opgemerkt, dat de gestadige rentedaling, die in 1951 was begonnen, in de eerste helft van 1955 ten einde kwam en omstreeks het midden van het jaar overging in een zeer geleidelijke stijging, juist de laatste weken heeft deze rentestijging zich m.o.m. sprongwijze voortgezet, zoals door de obligatiekoersen van onderstaand lijstje wordt geïllustreerd. In beurskringen wordt deze koersval o.a. toegeschreven aan geforceerd aanbod van stukken der nieuwe 3½ pCt. Staatslening door banken en commissionairs, die bij de inschrijving daarop hadden gemajoreerd, aan het overbieden van de Staat door grote industriële ondernemingen, welke, door bij onderhandse leningen ½ à ¾ pCt. meer rendement te geven, kapitaal voor de neus van de Overheid wegkaapten, en tenslotte aan een te verwachten grotere vraag op de risicomijdende markt van de zijde der lagere overheidslichamen. Deze laatste verwachting houdt waarschijnlijk verband met enige ferme tikken op de vingers, aan deze lichamen toegediend door de President van de Centrale Bank in zijn meergenoemd verslag, onder de volgende bewoordingen: „In het binnenland was het vooral de lagere Overheid, die meer nog dan in 1954, van inflatoire financieringsmiddelen — waarvan een belangrijk bedrag ontleend werd aan de Postcheque-

(Advertentie)

**STALEN
KANTOOR
MEUBELN**

en Girodienst — gebruik maakte en een aanzienlijk geringer beroep op de kapitaalmarkt deed dan, met het oog op de omvang harer investeringsuitgaven voor woningbouw en andere doeleinden, verlangd had mogen worden”.

Wie zich herinnert hoe het in 1951 juist de grote geaccumuleerde kapitaalmarktvrage van gemeenten was, die toen de lange rentestand hier te lande snel en scherp deed oplopen, zal thans vol spanning de komende dingen op de obligatiemarkt en de onderhandse markt tegemoet zien.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	13 april 1956	20 april 1956	27 april 1956
Algemeen		219,4	224,4	227,8
Internat. concerns		285,5	294,6	303,7
Industrie		171,4	172,8	173,3
Scheepvaart		170,4	168,9	169,5
Banken		150,8	151,0	150,0
Indon. aand.		141,7	145,0	137,7

Aandelen

Kon. Petroleum	716	750½	779%
Unilever	358%	374%	396%
Philips	324%	327%	335*
A.K.U.	319%	321½	317
Kon. N. Hoogovens	322	327½*	336
Van Gelder Zn.	260%	251½	260
H.A.L.	204	202%	200%
Amsterd. Rubber	112	117	108
H.V.A.	131	134	126

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	78%	77%	77½
3-3½ pCt. 1947	98%	97%	97½
3½ pCt. 1955 I	95%	95%	93
3 pCt. Grootboek 1946	95½	94%	93%
3 pCt. Dollarlening	96½	96	96½

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	98%	98%	97
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	94½	94	91%
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	100%	100½	99½
3½ pCt. Philips 1948	100%	98½	98
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	93	93	92½

*) ex. div.

J. C. BREZET.

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80
(3 LIJNEN)

EENDRACHTSWEG 11
ROTTERDAM

EXCELSIOR
vervaardigt
BUIZEN
voor industriële doeleinden

N.V. Biscuit- en Chocoladefabriek
„VICTORIA”

te
Dordrecht

vraagt een

BEDRIJFSECONOOM

die als staffunctionaris zal worden toegevoegd aan de adjunct-directeur, belast met het financiële en administratieve beheer. Zijn taak zal onder meer bestaan uit het samenstellen van adviezen op het gebied van bedrijfs-economische aangelegenheden en het uitwerken van plannen inzake de interne organisatie en controle. Verlangd wordt een economische opleiding op academisch niveau.

Kandidaten zullen eventueel worden uitgenodigd voor een psychologisch onderzoek.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met volledige inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van twee recente pasfoto's (van voren en opzij) vóór 10 mei a.s. aan de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek, Witte-vrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer E.S.B. 210230.

Adverteer in dit

goed gelezen blad

De Nederlandse Vereniging voor Sociale Tandheelkunde roept gegadigden (mnl. of vr.) op voor de functie van

DIRECTEUR der schooltandverzorging

Deze functionaris, die mede diensten zal verrichten voor de *Centrale Raad voor Sociale Tandheelkunde*, zal over *organisatorische en administratieve* kwaliteiten dienen te beschikken. Academische opleiding strekt tot aanbeveling. Indienstreding zo spoedig mogelijk. Sal. f 10.000,— — f 14.000,— p. j., afh. van leeftijd en ervaring. Pensioenvoorz. nader overeen te komen. Kandidaten moeten bereid zijn zich aan een psychotechnisch onderzoek te onderwerpen.

Brieven aan de voorzitter van de Ned. Ver. voor Soc. Tandh., Prof. Lorentzlaan 95, Soesterberg.

beschikbare krachten

Répresentatieve man van 27 jaar, werkzaam in het

VERVOERWEZEN

(vnl. *binnenscheepvaart*)

- gewend leiding te geven en naar buiten op te treden
- o.a. in bezit van dipl. H.B.S.-B en praktijkdipl. boekh.
- in vrije tijd studerende voor cand. ex. *conomie*, zoekt functie in *bedrijf* of *organisatie* (bv. *dir.-ass.*, *secr.*). Br. onder no. E.-S.B. 18-1, bur. v. d. bl. Postb. 42, Schiedam.

P. de Gruyter en Zoon N.V. te 's-Hertogenbosch
vraagt voor haar laboratorium een

ERVAREN ANALYSTE

in het bezit van het diploma (deel II A) van de Koninklijke Nederl. Chemische Vereniging, bij voorkeur met kennis van microbiologie of belangstelling daarvoor.

Goede sociale voorzieningen, — aantrekkelijke werkkring en salariëring. Brieven met volledige inlichtingen en verlangd salaris, alsmede met een recente foto, welke wordt geretourneerd, te richten aan de chef van het laboratorium.

de Gruyter

Veemarktkade, 's-Hertogenbosch